

საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის
სამინისტრო

საავტომობილო გზების დეპარტამენტი

ქვეშეთი-კობის გზა

მიწის შესყიდვისა და განსახლების ჩარჩო

აკრონიმები და აბრევიატურები

ACM	შესყიდვისა და კომპენსაციის მატრიცა
ADB	აზიის განვითარების ბანკი
AH	ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ოჯახი
AP	ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ადამიანები
DD	დეტალური პროექტი
DMS	დეტალური გაზომვითი კვლევა
EMA	გარე მონიტორინგის სააგენტო
EA	აღმასრულებელი ორგანიზაცია
EBRD	ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი
ETCIC	ევრაზიის სატრანსპორტო დერეფნის საინვესტიციო ცენტრი
ESIA	ბუნებრივ და სოციალურ გარემოზე ზემოქმედების შეფასება
EWHCIP	აღმოსავლეთ-დასავლეთის ავტომაგისტრალის დერეფნის გაუმჯობესების პროექტი
GoG	საქართველოს მთავრობა
GRCE	საჩივრების განხილვის კომიტეტი
GRCN	საჩივრების განხილვის კომისია
GRM	საჩივრების განხილვის მექანიზმი
IA	განმახორციელებელი ორგანიზაცია
LAR	მიწის შესყიდვა და განსახლება
LARP	მიწის შესყიდვისა და განსახლების გეგმა
LARC	მიწის შესყიდვისა და განსახლების კომისია
MOES	ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო
M&E	მონიტორინგი და შეფასება
MTFF	მრავალტრანშიანი ფინანსური საშუალებები
MOF	ფინანსთა სამინისტრო
MPR	განხორციელების მიმდინარეობის ყოველთვიური ანგარიში

MRDI	რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო
NAPR	საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტო
PIB	საჯარო ინფორმაციის ბროშურა
PR	საზოგადოებასთან ურთიერთობა
PRRC	საკუთრების უფლების აღიარების კომისია
NGO	არასამთავრობო ორგანიზაცია
RD	საავტომობილო გზების დეპარტამენტი (საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს)
ROW	განთვების ზოლი/სამშენებლო დერეფანი
SES	სოციო-ეკონომიკური კვლევა
SPS	უსაფრთხოების პოლიტიკის დებულება

ტერმინთა განმარტება

<p>ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ოჯახი (AH)</p>	<p>ოჯახის (შინამეურნეობის) ყველა წევრი, რომლებიც ერთ ჭერქვეშ ცხოვრობენ და ერთიანი ეკონომიკური ერთეულის სახით მოქმედებენ, და რომლებიც პროექტის არახელსაყრელ ზემოქმედებას განიცდიან. იგი შეიძლება შეადგენდეს ერთ მთლიან ოჯახს, ან გაფართოებული ოჯახის ჯგუფს.</p>
<p>ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირები (AP)</p>	<p>პირები, რომლებიც პროექტთან დაკავშირებული ცვლილებებით გამოწვეულ არახელსაყრელ ზემოქმედებას განიცდიან</p>
<p>კომპენსაციის უფლებამოსილება</p>	<p>კომპენსაციაზე უფლებამოსილება ნებისმიერი იმ პირ(ებ)ის, რომელიც უფლებამოსილების დადგენის ბოლო ვადით განსაზღვრულ თარიღამდე იმყოფება/მდებარეობს პროექტის, მისი რომელიმე ქვეკომპონენტის, ან პროექტის სხვა ნაწილის ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ რაიონში, და პროექტის ზემოქმედებას განიცდის. ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ადამიანების კომპენსაციაზე უფლებამოსილება არ არის დამოკიდებული მათი საკუთრების უფლებრივ სტატუსზე და ძალაშია: (ა) მიწაზე ოფიციალური იურიდიული უფლების ქონის ან (ბ) მიწაზე ან ქონებაზე ტრადიციული უფლების პრეტენზიის, ან (გ) დაკავებულ მიწაზე უფლების აღიარებისათვის რაიმე იურიდიული საფუძველის ან პრეტენზიის არარსებობის მიუხედავად.</p>
<p>კუთვნილი კომპენსაცია</p>	<p>იმ ზომების ჩამონათვალი, რომელიც გულისხმობს ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირების მიერ მიღებული ზარალის ნაღდი ფულით ან არაფულადი ფორმით კომპენსაციას, გადაადგილების ხარჯების დაფარვას, სარეაბილიტაციო ხელშეწყობას, გადაადგილების დროს დახმარებას, შემოსავლების აღდგენას და ადგილმდებარეობის შეცვლას, მათი დანაკარგების ხასიათიდან, ეკონომიკური და სოციალური პირობებიდან გამომდინარე.</p>
<p>მიწის შექენა</p>	<p>პროცესი, რომლის დროსაც სამთავრობო უწყების მოთხოვნით და პროექტის აღმასრულებელი ორგანოს საშუალებით, პირი იძულებულია საკუთარი ან მის მფლობელობაში არსებული მიწის ნაკვეთი მთლიანად ან ნაწილობრივ გადასცეს სახელმწიფოს საკუთრებაში ან მფლობელობაში პროექტის ან მისი რომელიმე კომპონენტის განხორციელებასთან დაკავშირებით, გარკვეული საზღაურის სანაცვლოდ.</p>
<p>ჩანაცვლების ღირებულება</p>	<p>ჩანაცვლებითი ღირებულება გულისხმობს აქტივების შეფასების მეთოდს დანაკარგის საბაზრო ღირებულების ან მასთან მიახლოებული ღირებულების ჩასანაცვლებლად, რაც მათ შორის, მოიცავს ტრანზაქციის ხარჯებს როგორცაა, ადმინისტრაციული</p>

	<p>ხარჯები, გადასახადები, რეგისტრაციისა და უფლების მოპოვების ხარჯები. იმ შემთხვევაში, თუ ეროვნული კანონმდებლობით აღნიშნული სტანდარტის დაკმაყოფილება ვერ ხერხდება, ჩანაცვლებითი ღირებულების შევსება მოხდება საჭიროების მიხედვით. ჩანაცვლების ღირებულება ეფუძნება საბაზრო ღირებულებას პროექტამდე ან ქონებაზე უფლების ჩამორთმევამდე, რომელიც უფრო მაღალი იქნება. მოქმედი ბაზრის არარსებობის შემთხვევაში, აუცილებელია საკომპენსაციო მექანიზმის შემუშავება, რომლის საშუალებითაც ზემოქმედების ქვეშ მოხვედრილი პირები შეძლებენ საარსებო წყაროების აღდგენას საკუთრების ჩამორთმევის, გადაადგილების ან ხელმისაწვდომობის შეზღუდვამდე არსებულ თავდაპირველ მდგომარეობასთან მიახლოებულ დონემდე. იმ დანაკარგისთვის, რომლის შეფასებაც არ არის ადვილი, ან მასზე ფულადი კომპენსაციის გაცემა გართულებულია (მაგ: საზოგადოებრივი სერვისების, მომხმარებლების და მარაგების ხელმისაწვდომობა, ან სათევზაო ადგილების, საძოვრების და ტყიანი ადგილების ხელმისაწვდომობა), ასეთი დანაკარგის კომპენსაციისთვის ყველა ზომა უნდა იყოს მიღებული, რათა მათი ჩანაცვლება მოხდეს ექვივალენტური ან კულტურულად მისაღები რესურსებითა და შემოსავლის მიღების შესაძლებლობებით.</p>
<p>რეაბილიტაცია</p>	<p>ნიშნავს ზომებს, რომლებიც აუცილებელია (i) სახელმწიფო საშუალებებზე, ინფრასტრუქტურაზე და მომსახურებაზე ხელმისაწვდომობის აღსადგენად; (ii) კულტურული მნიშვნელობის მატერიალური ქონებისა და საერთო საკუთრებაში არსებული ქონებისა და რესურსების აღსადგენად; (iii) კულტურულად მნიშვნელოვან ადგილების, კომუნალური მომსახურების, წყლის რესურსების, სათიბ-სახნავ ან სატყეო რესურსების, მათ შორის ექვივალენტური და კულტურულად მისაღები რესურსების და შემოსავლის მიღების შესაძლებლობების ჩამოყალიბება; (iv) ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული იმ ადამიანების ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობის აღსადგენად, რომელთა ეკონომიკური მდგომარეობაც მნიშვნელოვნად იყო შერყეული ქონების, შემოსავლის და დასაქმების დაკარგვით; ყველა ასეთ ადამიანს უფლება აქვს მიიღოს სარეაბილიტაციო დახმარება, რათა აღადგინოს შემოსავლები და ცხოვრების დონე. ასეთი ღონისძიებები უნდა განისაზღვროს დაზარალებულ ადამიანებთან კონსულტაციების საფუძველზე, მათ შორის იმ ადამიანებთანაც, რომელთა უფლებებიც ოფიციალურად არ იყო აღიარებული.</p>
<p>განსახლება</p>	<p>სრული ან ნაწილობრივი, მუდმივი ან დროებითი ფიზიკური ადგილმონაცვლეობა (გადაადგილება, საცხოვრებელი მიწის ან თავშესაფრის დაკარგვა) და ეკონომიკური ადგილმონაცვლეობა</p>

	<p>(მიწის, ქონების, ქონების ხელმისაწვდომობის დაკარგვა, შემოსავლის წყაროების ან საარსებო საშუალებების დაკარგვა), რაც გამოწვეულია (i) მიწის იძულების წესით შეძენით, ან (ii) მიწის გამოყენების ან პარკებსა და დაცულ ტერიტორიებზე თავისუფლად შესვლის იძულებითი წესით შეზღუდვით. ეს განმარტება ვრცელდება განცდილ ზემოქმედებას, დამოუკიდებლად იმისა, აქვს თუ არა ადგილი ფაქტიურ (ფიზიკურ) გადაადგილებას.</p>
<p>მიწის შეძენისა და განსახლების სამოქმედო გეგმა</p>	<p>დროში გაწერილი სამოქმედო გეგმა, რომელიც მომზადდა განსახლებით გამოწვეული ზემოქმედების საკომპენსაციოდ და/ან შესარბილებლად.</p>
<p>გადაადგილება</p>	<p>ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ადამიანების ფიზიკური გადაადგილება მათი პროექტამდე არსებული საცხოვრებელი ადგილიდან, სამუშაო ადგილიდან, ბიზნესის ან კომერციული საქმიანობისათვის გამოყენებული შენობა-ნაგებობებიდან.</p>
<p>საკრებულო</p>	<p>საკრებულო არის ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანო. საქართველოში ადგილობრივი ხელისუფლების საშუალო დონე შედგება 67 მუნიციპალიტეტისგან და ექვსი ქალაქი: თბილისი, ქუთაისი, რუსთავი, ფოთი, ბათუმი და სოხუმი. მუნიციპალიტეტის დონეზე წარმომადგენლობითი ორგანოა ადგილობრივი საკრებულოები (მუნიციპალიტეტის საკრებულოები), ხოლო აღმასრულებელ ხელისუფლებას წარმოადგენს მუნიციპალიტეტის გამგეობა (გამგებელი). თვითმმართველობის დონეზე წარმოდგენილია დასახლებები (თვითმმართველი ქალაქები), ან დასახლებების ჯგუფები (მუნიციპალიტეტები). დასახლებები შეიძლება იყოს სოფლები, პატარა ქალაქები (მინიმუმ 3,000 მოსახლე) და ქალაქები (მინიმუმ 5,000 მოსახლე). თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი და აღმასრულებელი შტოები წარმოდგენილია ადგილობრივი საკრებულოთი და გამგებელით მუნიციპალიტეტის დონეზე. თვითმმართველობის ექსკლუზიური პასუხისმგებლობა მოიცავს მიწათსარგებლობისა და ტერიტორიული დაგეგმვის, ზონირების რეგულირებას, სამშენებლო ნებართვების გაცემას და ზედამხედველობის, საცხოვრებელი და კომუნალური ინფრასტრუქტურის განვითარებას.</p>
<p>მძიმე ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ოჯახები</p>	<p>მოიცავს ზემოქმედების ქვეშ მყოფ ყველა ოჯახს, რომლებმაც დაკარგეს (i) პროდუქტიული მიწის/შემოსავლის მომტანი აქტივების 10% ან მეტი; (ii) ფიზიკურად გადაადგილებულ ოჯახებს; და (iii) ოჯახებს, რომლებმაც დაკარგეს კომერციული/ბიზნეს საქმიანობის ობიექტი.</p>

<p>არალეგალური/არაოფიციალური მოსახლე</p>	<p>ზემოქმედების ქვეშ მყოფი ოჯახი, რომელმაც დაკარგა ერთადერთი სასოფლო-სამეურნეო მიწის ნაკვეთი, რომელიც არალეგალიზებადია და მისი შემოსავლის ერთადერთი წყარო იყო.</p>
<p>მოწყვლადი ოჯახები</p>	<p>განსაკუთრებით მოწყვლად მდგომარეობაში მყოფი ოჯახები, რომლებიც შეიძლება მოექცნენ დისპროპორციულად ძლიერი ზემოქმედების ქვეშ მიწის შეძენისა და განსახლების პროცესებთან დაკავშირებით, ან რომელსაც შეიძლება დაემუქროს განსახლების ზემოქმედებით გამოწვეული მარგიანალიზების რისკი. მათ შეიძლება შეზღუდული ჰქონდეთ განსახლების დახმარებით და პროექტთან დაკავშირებული განვითარების შესაძლებლობებით სარგებლობის საშუალება. ესენი შეიძლება იყვნენ: (i) ოჯახები, რომლებსაც უძღვებიან მარტოხელა, მარჩენალის გარეშე დარჩენილი ქალები; (ii) ოჯახები, რომელთა უფროსები შშმ პირები არიან; (iii) დარბი/უმწეო ოჯახები, რომლებიც ოფიციალურად დადგენილი სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ იმყოფებიან; (iv) ოჯახი ხანშიშესული წევრებით, დახმარების რაიმე საშუალების გარეშე (v) ოჯახი, რომელსაც არ აქვს მუდმივი უვადო სარგებლობის უფლება, (vi) კულტურული ან ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენლები, (vii) ლტოლვილები ან ადგილობრივად გადაადგილებული/ადგილმონაცვლე პირები; (viii) ბუნებრივ რესურსებზე დამოკიდებული თემები, ან სხვა იძულებით გადაადგილებული პირები, რომლებიც შეიძლება არ არიან დაცული მიწის კომპენსაციის ან მიწის მემკვიდრეობის მარეგულირებელი ეროვნული კანონმდებლობით. ეს ჯგუფები უნდა განისაზღვროს გარემოსდაცვითი და სოციალური შეფასების პროცესის მეშვეობით.</p>

სარჩევი

1	შესავალი	11
1.1	მიწის შესყიდვისა და განსახლების ჩარჩოს (LARF) მიზანი	Error! Bookmark not defined.
1.2	პროექტის კატეგორია	Error! Bookmark not defined.
1.3	პროექტის წინაპირობების მიმოხილვა	11
1.4	ანგარიშის სტრუქტურა	Error! Bookmark not defined.
2	ქვეშეთი-კობის გზის პროექტის აღწერა	Error! Bookmark not defined.
2.1	1-ლი ლოტის მოკლე აღწერა	Error! Bookmark not defined.
2.2	მე-2 ლოტის მოკლე აღწერა	Error! Bookmark not defined.
2.3	1-ელ დამე-2 ლოტებთან დაკავშირებით LARP-ის მომზადების თვალსაზრისით არსებული ვითარება	Error! Bookmark not defined.
3	პოლიტიკისა და რეგულირების კონტექსტი	Error! Bookmark not defined.
3.1	საქართველოს კანონმდებლობა და ნორმატიული აქტები მიწის შეძენისა და განსახლების შესახებ	Error! Bookmark not defined.
3.1.1	საკანონმდებლო აქტები კერძო საკუთრებაში არსებული მიწის ნაკვეთების სახელმწიფო საკუთრებაში გადაცემის შესახებ	Error! Bookmark not defined.
3.1.2	მიწის საკუთრება და რეგისტრაცია	Error! Bookmark not defined.
3.1.3	სათემო სამოვრები და სათიბები მაღალმთიან რეგიონებში	Error! Bookmark not defined.
3.2	არანებაყოფლობითი განსახლების ADB-ს პოლიტიკა	16
3.3	EBRD-ს შესრულების მოთხოვნა 5 მიწის შეძენასთან, არანებაყოფლობით განსახლებასთან და ეკონომიკურ განსახლებასთან დაკავშირებით (PR 5)	18
3.4	საქართველოს მთავრობის, ADB-ს და EBRD-ის პოლიტიკის შედარება	20
3.5	მიწის შესყიდვის პროცესი	25
3.5.1	ექსპროპრიაცია	25
3.5.2	ლეგალიზაცია	26
4	პროექტის პოტენციური ზემოქმედების შეჯამება	Error! Bookmark not defined.
4.1	მიწის შესყიდვის ზემოქმედება	Error! Bookmark not defined.
4.2	განსახლების ზემოქმედება საარსებო წყაროებზე	Error! Bookmark not defined.
4.2.1	წვდომის დაკარგვასთან დაკავშირებული საკითხები	Error! Bookmark not defined.
4.2.2	გზისპირა ბიზნესები	Error! Bookmark not defined.
4.2.3	მეფუტკრეობა	Error! Bookmark not defined.
4.2.4	კულტურული და ტურისტული ინფრასტრუქტურა	Error! Bookmark not defined.
5	საპროექტო ტერიტორიის სოციო-ეკონომიკური კონტექსტი	Error! Bookmark not defined.

5.1	საპროექტო ტერიტორიის სოციო-ეკონომიკური მახასიათებლების მიმოხილვა.....	Error! Bookmark not defined.
5.1.1	სოფლის მეურნეობა, მეცხოველეობა და მეფრინველეობა	Error! Bookmark not defined.
5.1.2	ტურიზმი და მომსახურების სექტორი.....	Error! Bookmark not defined.
5.2	სოციო-ეკონომიკური ინფორმაცია პირველად კვლევების შედეგებზე დაყრდნობით	Error! Bookmark not defined.
6	კომპენსაციის უფლებამოსილების და კუთვნილი კომპენსაციის მატრიცა	27
6.1	კომპენსაციის უფლებამოსილება და კუთვნილი კომპენსაცია	27
7	საარსებო წყაროების აღდგენა	Error! Bookmark not defined.
7.1	საარსებო წყაროების აღდგენაზე მიმართული ზომები	Error! Bookmark not defined.
7.1.1	რატომ არის საჭირო საარსებო წყაროების აღდგენაზე მიმართული ზომების გატარება და ამასთან დაკავშირებული გამოწვევები	Error! Bookmark not defined.
7.1.2	საარსებო წყაროების აღდგენაზე მიმართული პოლიტიკის პრინციპები ...	Error! Bookmark not defined.
7.2	გენდერი და LARP	Error! Bookmark not defined.
7.2.1	ქალთა როლი ეკონომიკაში.....	Error! Bookmark not defined.
7.2.2	LARP-ის გენდერული მენისტრდინგის უზრუნველყოფა	Error! Bookmark not defined.
7.3	მოწყვლადი ადამიანები/ოჯახები.....	Error! Bookmark not defined.
7.4	ნარჩენების დასაწყობება და გატანა.....	Error! Bookmark not defined.
7.4.1	ნარჩენების გენერირება და მიწა	Error! Bookmark not defined.
7.4.2	მიწის დასაწყობებასა და გატანასთან და განსახლებასთან დაკავშირებული მოთხოვნები	Error! Bookmark not defined.
8	შეფასების და სოციო-ეკონომიკური ინფორმაციის შეგროვების მეთოდები.....	34
8.1	სოციალური ზემოქმედების შეფასებისთვის საჭირო მონაცემებთან დაკავშირებული მოთხოვნები	34
8.1.1	სოციო-ეკონომიკური კვლევა	Error! Bookmark not defined.
8.1.2	აღწერა - შინამეურნეობების ზარალის დეტალური გაზომვა/ინვენტარიზაცია.....	Error! Bookmark not defined.
8.1.3	სათემო აქტივების ზარალის გაზომვა	Error! Bookmark not defined.
8.1.4	ჩანაცვლების ღირებულების შეფასება და კვლევები	Error! Bookmark not defined.
8.2	ღირებულების შეფასება და კომპენსაციის განაკვეთები	Error! Bookmark not defined.
8.2.1	მიწის ღირებულების შეფასება.....	Error! Bookmark not defined.
8.2.2	ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული შენობა-ნაგებობების ღირებულების შეფასება.....	Error! Bookmark not defined.

8.2.3	ერთწლიანი კულტურების ღირებულების შეფასების მეთოდი.....	Error! Bookmark not defined.
8.2.4	ხეხილის ხეების ღირებულების შეფასების მეთოდი.....	Error! Bookmark not defined.
9	კონსულტაციები, მონაწილეობა და გასაჯაროება	35
9.1	შინაარსიანი კონსულტაციები და მონაწილეობა	Error! Bookmark not defined.
9.2	ინფორმაციის გასაჯაროება.....	Error! Bookmark not defined.
10	გასაჩივრების მექანიზმი	36
10.1.1	GRM-ის ორგანიზება.....	Error! Bookmark not defined.
10.1.2	ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირის/ოჯახის შეტყობინება GRM-ის შესახებ.....	Error! Bookmark not defined.
11	ინსტიტუციონალური ჩარჩო და განხორციელება	39
11.1	განხორციელების ჩარჩოს მიმოხილვა.....	Error! Bookmark not defined.
11.2	მიწის შესყიდვისა და განსახლების ორგანიზაციები.....	Error! Bookmark not defined.
11.2.1	საქართველოს საავტომობილო გზების დეპარტამენტის MRDI.....	39
11.2.2	ევრაზიის სატრანსპორტო კორიდორის საინვესტიციო ცენტრი.....	40
11.2.3	ადგილობრივი სასამართლოს LAR გუნდი	40
11.2.4	ადგილობრივი თვითმმართველობა.....	40
11.2.5	თემის გამგეობა.....	40
11.2.6	საკრებულო.....	41
11.2.7	საკუთრების უფლების აღიარების კომისია	41
11.3	სხვა ორგანიზაციები და სააგენტოები.....	Error! Bookmark not defined.
11.3.1	სამშენებლო სამუშაოების კონტრაქტორი	41
11.3.2	კონსულტანტები და აუდიტორები	41
11.3.3	საქართველოს სასამართლოები	42
11.3.4	ფინანსთა სამინისტრო	42
11.3.5	იუსტიციის სამინისტრო	42
11.3.6	საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო.....	42
11.3.7	ADB და EBRD.....	42
11.3.8	მონიტორინგის სააგენტო.....	42
12	მონიტორინგი და შეფასება.....	43
12.1	შიდა მონიტორინგი	43
12.2	გარეშე მონიტორინგი.....	43
12.2.1	შესაბამისობის ანგარიში	Error! Bookmark not defined.

12.2.2	შეფასების ანგარიში.....	Error! Bookmark not defined.
12.2.3	საარსებო წყაროების აღდგენის მონიტორინგი და განხორციელების დასრულების აუდიტი	Error! Bookmark not defined.
13	ბიუჯეტი და ფინანსები	44

1 შესავალი

1.1 პროექტის წინაპირობების მიმოხილვა

1. უკანასკნელი 10-15 წლის განმავლობაში საქართველოს, როგორც ძირითადი სატრანზიტო ქვეყნის როლი მნიშვნელოვანად გაიზარდა. საქართველოში საქონლის თითქმის ორი მესამედის ტრანსპორტირება საავტომობილო გზებით ხორციელდება. თუმცა აღსანიშნავია, რომ გზების უმეტესი ნაწილი ცუდად არის აღჭურვილი იმისთვის, რომ ტრანსპორტის ასეთ მოცულობას, მათ შორის, მძიმე სატრანსპორტო საშუალებების მოცულობას გაუმკლავდნენ, ისეთი ფაქტორების გათვალისწინებით, როგორცაა არასაკმარისი ორმხრივი მოძრაობის გზები და მოვლა-შენახვა. ეს სირთულეებს უქმნის ტვირთის გადამზიდვ კომპანიებს და მათი კლიენტებს, სატვირთო მანქანების მძღოლებს, მსუბუქი ავტომობილების მძღოლებს და ადგილობრივ მაცხოვრებლებს.
2. საქართველოს მთავრობამ ძირითადი გზების მოდერნიზაციის პროგრამა წამოიწყო. საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს საავტომობილო გზების დეპარტამენტის (RD) მიერ განხორციელებული პროგრამა მიზნად ისახავს საქართველოში და მეზობელ ქვეყნებში ტრანსპორტირებისა და სატრანზიტო გადაზიდვების გაუმჯობესებას. პროგრამას მხარს უჭერენ მსხვილი საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტები.
3. პროგრამის ფარგლებში ასევე დაგეგმილია მცხეთა-სტეფანწმინდა-ლარსის საავტომობილო გზის ჟინვალი-ლარსის მონაკვეთის მოდერნიზაცია. ეს საქართველოს რუსეთის ფედერაციასთან დააკავშირებს. ამჟამად მიმდინარეობს გზის სხვადასხვა მონაკვეთის რეაბილიტაცია. წინამდებარე LARF-ი შეეხება ქვეშეთი-კობს შორის გზის მონაკვეთს.
4. ქვეშეთი-კობის გზის მონაკვეთი დაყოფილია ორ ლოტად. ლოტი 1 იწყება KM 12 + 720 და მთავრდება KM 22 + 751. ის გადის წკერეს გვირაბის პორტალიდან და უერთდება კობის არსებულ გზას. ამ მონაკვეთის ძირითადი ელემენტია 9 კმ-იანი გვირაბი (გვირაბი № 5). პროექტის ნაწილად განიხილება გვირაბის პარალელურად მდებარე საავარიო გალერეა, ასევე ჩრდილოეთ და სამხრეთ პორტალებში განთავსებული დამხმარე ტექნიკური შენობები და სხვა დაკავშირებული სამუშაოები. ლოტი 2 მოიცავს ქვეშეთსა და წკერეს შორის მონაკვეთს და იწყება KM 0 + 00 და მთავრდება KM 12 + 700-ზე. მისი ძირითადი ელემენტია 2.5 კმ სიგრძის გვირაბები და 1.5 კმ სიგრძის ხიდი.
5. მოსალოდნელია, რომ ლოტი 1-ის მშენებლობა დაფინანსდება ADB-ს და EBRD-ის მიერ, ხოლო ლოტი 2 დაფინანსდება ADB სესხიდან. საქართველოს მთავრობა ასევე უზრუნველყოფს თანადაფინანსებას. პროექტის მსესხებელი იქნება საქართველოს მთავრობა, ხოლო საქართველოს საავტომობილო გზების დეპარტამენტი (RD) იმოქმედებს როგორც განმახორციელებელი ორგანიზაცია (IA) და საქართველოს და რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო (MRDI) - როგორც აღმასრულებელი ორგანიზაცია (EA).

1.2 პროექტის აღწერა

6. შემოთავაზებული გზის მონაკვეთის სიგრძე შეადგენს 22.7 კმ-ს და იგი მდებარეობს მცხეთა-მთიანეთის რეგიონის დუშეთისა და ყაზბეგის რაიონებში. პროექტი ორ სამშენებლო ლოტადაა დაყოფილი (იხილეთ ნახაზი 1.1.). ლოტი 1-ის ძირითადი ელემენტები: წკერე-კობის მონაკვეთი (10 კმ სიგრძის), მოიცავს შემდეგ ობიექტებს:

- 178 მ სიგრძის გზის მონაკვეთს მე-5 გვირაბის სამხრეთ პორტალიდან;
- გვირაბი 5 - 8.86 კილომეტრი სიგრძის ორმხრივი მოძრაობიანი ორზოლიანი (მაქსიმალური გრადიენტი 2.35%);
- მე-5 გვირაბის ორი ღია წესით მოწყობილი გვირაბის სექცია (C&C) (200 მ სამხრეთ პორტალი და 8 მ - ჩრდილოეთ პორტალი) ზვავისგან დასაცავად და გვირაბში შესასვლელი პორტალის წკერესგან რაც შეიძლება მოშორებით გადასატანად.
- 9.062 კმ სიგრძის საავარიო-საევაკუაციო გალერეა გვირაბი 5-ის პარალელურად და 17 შერთება ძირითად გვირაბთან (6.4 მეტრი სიგანის);
- ჩრდილოეთისა და სამხრეთი პორტალების მიმდებარედ განლაგებული ტექნიკური შენობა-ნაგებობები, რომლებიც მოიცავს საამქრო ნაგებობებს, სატუმბ სადგურსა და ვენტილაციის ოთახს;
- გზის 0.8 კმ სიგრძის მონაკვეთი, რომელიც აერთებს გვირაბის ჩრდილოეთ პორტალს არსებულ გზასთან. გზის მონაკვეთი მორგებულია არსებულ გზაზე, 4.2% მაქსიმალური გრადიენტით, რათა არსებული ხიდის გამოყენება იყოს შესაძლებელი (ხიდი სიგრძე 42 მეტრია, ხოლო სიმაღლე 6 მეტრია); და
- 214 მ სიგრძის შემოვლითი ადგილობრივი გზა.

ლოტი 2: ქვეშეთი-წკერე (12.7 კმ სიგრძის) მოიცავს შემდეგ ობიექტებს:

- ქვეშეთის შემოვლითი გზის მონაკვეთი (სიგრძე 3.2კმ), ხიდი 1 (სიგრძე 27.8მ, სიმაღლე 14მ, ზოლების რაოდენობა - 2)
- ხიდი 2 მდინარე თეთრ არაგვზე (სიგრძე 435.28მ, სიმაღლე 62მ, ზოლების რაოდენობა - 3),
- გვირაბი 1 (სიგრძე 1540.64მ, ზოლების რაოდენობა -2) გალერეით (სიგრძე 1092მ) (გვირაბების მშენებლობის ახალი ავსტრიული მეტოდი NATM),
- თაღვანი ხიდი 3 მდ. ხადისწყალზე (სიგრძე 426მ, სიმაღლე 164მ, ზოლების რაოდენობა - 3),
- გვირაბი 2 (სიგრძე 193.42მ, C&C, ზოლების რაოდენობა - 3),
- ხიდი 4 მდ. ხადისწყლის შენაკადზე (სიგრძე 147.80მ, სიმაღლე 26მ, ზოლების რაოდენობა -3),
- გვირაბი 3 (388.38მ)
- ხიდი 5 (სიგრძე 322მ, სიმაღლე 55მ, ზოლების რაოდენობა - 3)
- გვირაბი 4 (299მ, ზოლების რაოდენობა - 3)
- ხიდი 6 (სიგრძე 218მ, სიმაღლე 48მ, ზოლების რაოდენობა - 3)
- დაგეგმილია 5 გზაჯვარედინის (KM0.3, KM1.7, KM3.1, KM7.7, KM10,5) და 3 სამომსახურეო გზის მოწყობა.

ნახაზი 1.1 შემოთავაზებულ ქვეშეთი-კობის გზის მარშრუტი

7. ADB SPS 2009-ის მიხედვით არანებაყოფლობითი განსახლების თვალსაზრისით პროექტი განისაზღვრება როგორც A კატეგორიის პროექტი, და იგი საჭიროებს მიწის შესყიდვისა და განსახლების გეგმის (LARP) მომზადებას, გასაჯაროებას, და განხორციელებას. 2014 წელს მიღებული EBRD-ს გარემოსდაცვითი და სოციალური პოლიტიკის დანართი 2-ის შესაბამისად, პროექტი ასევე კლასიფიცირებულია როგორც A კატეგორიის პროექტი. კერძოდ, ამ დანართის შესაბამისად, საავტომობილო გზების მშენებლობა, მარშრუტის შეცვლა ან გაფართოება მიეკუთვნება A კატეგორიის პროექტებს. ასეთ შემთხვევებში EBRD მოითხოვს განსახლების სრული სამოქმედო გეგმის მომზადებას.

1.3 LARF-ის დოკუმენტი

8. წინამდებარე LARF მომზადდა მიწის შესყიდვისა და განსახლების შესახებ საქართველოს შესაბამისი კანონების საფუძველზე და ADB-ს SPS 2009-ის პოლიტიკის შემდეგი მოთხოვნების შესაბამისად: SR2 და EBRD-ის ESP 2014: შესრულებასთან დაკავშირებული მოთხოვნა - 5. LARF-ი აღწერს პროექტის სავარაუდო ზემოქმედებას, გამოავლენს სავარაუდო ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ ადამიანებს, განსაზღვრავს მიწის შესყიდვისა და განსახლების პრინციპებს, რომლებიც პროექტის ფარგლებში უნდა იქნას განხორციელებული, მიმოიხილავს საჩივრების განხილვის და მოგვარების პროცედურებს, და აღწერს მონიტორინგისა და ანგარიშგების მოთხოვნებს.
9. წინამდებარე LARF-ის მოთხოვნები ვრცელდება მიწის კერძო მესაკუთრეებზე, რომელთა მიწები მუდმივი ან დროებითი ზემოქმედების ქვეშ მოექცევა საქართველოს მთავრობის ხელმძღვანელობით და პროექტის მიზნებისთვის განხორციელებული არანებაყოფლობითი განსახლების შედეგად. ის ასევე ვრცელდება იმ ადამიანებზე, რომლებიც კერძო ან სახელმწიფო საკუთრებაში მყოფ მიწების იჯარით იღებენ, და იმ ადამიანებზე, ვისი მიწის ნაკვეთები არ არის

დარეგისტრირებული, ან არ გააჩნიათ კანონიერი უფლებები იმ მიწებზე, რომელითაც ისინი სარგებლობენ, და რომლებზეც პროექტი სხვაგვარ ზემოქმედებას მოახდენს. წინამდებარე LARF არ გავრცელდება სახელმწიფო საკუთრებაში არსებულ მიწებზე, რომლებიც ერთი სახელმწიფო უწყების მიერ მეორე სახელმწიფო უწყებისთვის იქნება გადაცემული დროებით, ან კონტრაქტორის მიერ იქნება გამოყენებული დროებით სამშენებლო სამუშაოების განმავლობაში, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც მესამე მხარე მოექცევა ზემოქმედების ქვეშ მიწის გადაცემის ან გამოყენების შედეგად.

10. ამ ჩარჩოების მიღების შედეგად, საქართველოს მთავრობა იღებს ვალდებულებას უზრუნველყოს შემდეგი: (i) თავიდან აიცილოს, ან თუ ეს შეუძლებელია, მინიმუმამდე დაიყვანოს მიწის შესყიდვა და განსახლება; (ii) ზემოქმედების შემცირება იმგვარად, რომ ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულმა პირებმა შეძლონ თავიანთი საარსებო საშუალებების შენარჩუნება, აღდგენა ან გაუმჯობესება. LARF-ის საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცების შემდეგ, იგი ამ პროექტთან დაკავშირებით საქართველოს მთავრობასა და კრედიტორებს შორის გაფორმებული შესაბამისი დაფინანსების ხელშეკრულების ელემენტი გახდება.

1.4 მოსალოდნელი შედეგების შეჯამება

11. გზის და მასთან დაკავშირებული ობიექტების მშენებლობასთან დაკავშირებით საჭირო გახდება კერძო საკუთრებაში არსებული მიწების და აქტივების შექმნა პროექტის ორივე ლოტის ფარგლებში. ძირითადი მოსალოდნელი ზემოქმედება მოიცავს: კერძო საკუთრებაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწების შექმნას; საცხოვრებელი და კომერციული ნაგებობების დაკარგვას; ხეების და მრავალწლიანი კულტურების დაკარგვას; საზოგადოებრივი დანიშნულების შენობების დაკარგვას; ზემოქმედებას სოციალურად დაუცველ ჯგუფებზე, როგორცაა: ღარიბი მოსახლეობა, ქალები, შინამეურნეოები, იძულებით გადაადგილებული პირები, უნარშეზღუდული პირები და ა.შ., და პოტენციურ ზემოქმედებას ადამიანების საარსებო საშუალებებზე. გარდა ამისა, მოსალოდნელია, რომ პროექტის განხორციელება სავარაუდოდ ზემოქმედებას იქონიებს იმ ადამიანების საარსებო წყაროებზე, რომლებიც შეიძლება დაკავშირებული იყოს მეფუტკრეობასთან, სამოვრებთან, სათიბებთან და ა.შ. როგორც მათი შემოსავალი.
12. ახალი გზის მშენებლობა ასევე დაკავშირებულია მიმდებარე სოფლების მცხოვრებთათვის გზების ხელმისაწვდომობის საკითხთან, რასთან დაკავშირებითაც შეიძლება საჭირო გახდეს ადამიანების და პირუტყვისთვის დამატებითი უსაფრთხო გადასასვლელების გათვალისწინება საბოლოო საპროექტო დოკუმენტაციაში. მშენებლობისა და ექსპლუატაციის ფაზებზე მოსალოდნელი სხვა ზემოქმედებები მოიცავს: ვიზუალური ზემოქმედება ლანდშაფტზე, ახლომდებარე სოფლებში ხმაურის ზემოქმედება, კულტურული მემკვიდრეობის ობიექტებსა და უბნებზე ვიზრაციის ზემოქმედება, საგზაო უსაფრთხოება, განსაკუთრებით როდესაც გზით მომხმარებლებს სოციალურად დაუცველი ჯგუფები წარმოადგენენ, წყლის რესურსების პოტენციურ დაბინძურებას, და სოციალური ინფრასტრუქტურისა და მომსახურების ხელმისაწვდომობაზე ზემოქმედებას. გამოვლენილი ზემოქმედებები და რისკები

გათვალისწინებული იქნება დიზაინის ოპტიმიზაციისა და სხვა კონკრეტული შემარბილებელი ღონისძიებების საშუალებით.

13. მიწის ნაკვეთების დროებითი გამოყენება იქნება საჭირო სხვადასხვა სამშენებლო საჭიროებებისთვის, როგორცაა სამშენებლო ბანაკები, მუშების განსახლების ობიექტები, დროებითი მისასვლელი გზები, სამშენებლო მასალების მოკლევადიანი და გრძელვადიანი დასაწყობება RoW-ს გასწვრივ, კარიერები და თხრილები, ავტოსადგომი სამშენებლო ტექნიკისთვის და ასფალტისა და ბეტონის ქარხნები. გარდა ამისა, პროექტის ფარგლებში მოსალოდნელია ფუჭი ქანების დიდი რაოდენობით გენერირება, რადგან პროექტი მოიცავს 9 კმ სიგრძის გვირაბის და რამდენიმე პატარა გვირაბის მშენებლობას. ფუჭი ქანების გატანა ისეთი გზით ხორციელდება, რომ თავიდან იქნას აცილებული მიწის შესყიდვის საჭიროება და ადამიანების საარსებო წყაროების შემფოთება.

2 პოლიტიკის ჩარჩო და კომპენსაცია

14. წინამდებარე LARF შემუშავებულია მიწის შესყიდვისა და განსახლების საკითხთან დაკავშირებული საქართველოს კანონმდებლობის მოთხოვნების საფუძველზე, ADB-ს დაცვის პოლიტიკის 2009 წლის განაცხადის SR2-ის, და EBRD-ს 2014 წლის გარემოსდაცვითი და სოციალური პოლიტიკის საფუძველზე: შესრულების სტანდარტი 5 მიწის შესყიდვის, არანებაყოფლობითი განსახლებისა და ეკონომიკური გადაადგილების შესახებ. უნდა აღინიშნოს, რომ იქ, სადაც ნებისმიერ საკითხთან დაკავშირებით განსხვავებები არსებობს პოლიტიკის სამ ზემოთხსენებულ ინსტრუმენტებს შორის, უპირატესობა უფრო მკაცრ პოლიტიკას მიენიჭება.

2.1 საქართველოს კანონმდებლობა და ნორმატიული აქტები მიწის შეძენისა და განსახლების შესახებ.

15. ქვემოთ მოყვანილი საკანონმდებლო აქტები არეგულირებენ სახელმწიფო საკუთრების უფლებების მოპოვებას კერძო საკუთრებაში არსებულ მიწის ნაკვეთებზე სახელმწიფო საჭიროებისთვის.
  - (i) საქართველოს კონსტიტუცია, 1995 წლის 4 აგვისტო (ბოლო გადასინჯვა 2018 წლის 2 აპრილს)
  - (ii) საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, 26 ივნისი, 1997 (გადასინჯვა 2000, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014; ბოლო გადასინჯვა 2018 წლის 7 აგვისტოს);
  - (iii) საქართველოს კანონი ნოტარიატის შესახებ, 2009 წლის 4 დეკემბერი (გადასინჯვა 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015 წ.)
  - (iv) 2007 წლის 27 ივნისის კანონი საზოგადოებრივი ჯანდაცვის შესახებ (გადასინჯვა 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015; ბოლო გადასინჯვა 2017 წ. 22 მარტს)
  - (v) საქართველოს კანონი სასოფლო-სამეურნეო მიწაზე საკუთრების უფლების შესახებ, 1996 (გადასინჯვა 1997, 1998, 1999, 2000, 2003, 2004, 2007, 2010, 2012, 2014; ბოლო გადასინჯვა 2017 წ. 22 ივნისს)
  - (vi) კანონი სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწების არასასოფლო-სამეურნეო მიზნით გამოყოფისას სანაცვლო მიწის ათვისების ღირებულებისა და მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ, 1997 (გადასინჯვა 2005, 2006, 2007, 2009, 2010, 2011, 2013, 2013, 2014, 2015 წ.)

- (vii) საქართველოს კანონი ფიზიკური ან იურიდიული პირების საკუთრებაში (სარგებლობაში) არსებულ მიწის ნაკვეთებზე საკუთრების უფლების აღიარების შესახებ, 2007 წლის 11 ივნისი (გადასინჯვა 2007,2008,2009 2010, 2011, 2012 წ.)
- (viii) საქართველოს კანონი სახელმწიფო ქონების შესახებ, 2010 (გადასინჯვა 2011, 2012, 2013, 2014, 2016; ბოლო გადასინჯვა 2018 წ. 13 აგვისტოს)
- (ix) საქართველოს კანონი საჯარო რეესტრის შესახებ №820 –IIს; 2008 წლის 19 დეკემბერი; (გადასინჯვა 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015)
- (x) საქართველოს კანონი აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის საკუთრების ჩამორთმევის წესის შესახებ, 1999 წლის 23 ივლისი (გადასინჯვა 2005, 2007, 2010, 2013; ბოლო გადასინჯვა 2018 წ. 19 ივლისს)
- (xi) საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, 1997 წლის 14 ნოემბერი (გადასინჯვა 1998-2015 წ. ბოლო გადასინჯვა 2018 წლის 11 ივლისს)
- (xii) საქართველოს კანონი სახელმწიფო ქონების შესახებ, 2010 წლის 21 ივნისი
- (xiii) შრომის კოდექსი (2006 წლის 25 მაისს, გაუქმდა; ახალი შრომის კოდექსი მიღებულია 2010 წლის 17 დეკემბერს; ბოლო გადასინჯვა 2018 წლის 11 ივლისს)
- (xiv) საგადასახადო კოდექსი, 2005 წლის იანვარის კოდექსი გაუქმდა; ახალი საგადასახადო კოდექსი, მიღებული იქნა 2010 წლის 17 სექტემბერს; ბოლო გადასინჯვა 2018 წლის 11 ივლისს)
- (xv) კანონი მეწარმეთა შესახებ, 1994 წლის 28 ოქტომბერი
16. ეს კანონები მოითხოვენ, რომ დაკარგული აქტივების კომპენსაცია, მათ შორის მიწის, შენობა-ნაგებობების, ხეების და ზეზე მდგომი კულტურების, ეფუძნებოდეს ჩანაცვლების ხარჯების სრული დაფარვის პრინციპს. შემოსავლის დაკარგვა მოსავლის დაკარგვის გამო, და ბიზნესის დახურვა, ექვემდებარება კომპენსაციას წმინდა ზარალის დაფარვის პრინციპით. აქცენტი კეთდება კონსულტაციებსა და სათანადო შეტყობინებაზე, რათა უზრუნველყოფილი იქნას ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული მოსახლეობის (AP) მონაწილეობა ამ პროცესში. ზემოთ ჩამოთვლილი კანონები და რეგულაციები საკუთრების უფლებასთან დაკავშირებული შემდეგი სამართლებრივი მექანიზმების გამოყენების საშუალებას იძლევიან:
- ექსპროპრიაციის გარეშე განთავსების ზოლის უფლების მოპოვება შეთანხმების საფუძველზე სათანადო კომპენსაციის გადახდის გზით, ან თუ შეთანხმება ვერ მიიღწევა, ექსპროპრიაციის შესახებ სასამართლოს გადაწყვეტილებით, საქმიანობის დაწყებამდე.
  - ექსპროპრიაცია, რომელიც მიწაზე ან/და სხვა უძრავ ქონებაზე მუდმივი უფლების მოპოვების საშუალებას იძლევა სახელმწიფოს საკუთრების გასხვისების სუვერენული უფლების საფუძველზე, სასამართლოს გადაწყვეტილებით სათანადო კომპენსაციის გადახდის გზით.
17. მიწის შეძენა პირველ რიგში, ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირებთან მოლაპარაკების გზით მოხდება. თუ შეთანხმება ვერ მოხერხდება, მაშინ წამოწყებული იქნება ექსპროპრიაციის პროცესი სახელმწიფოს საკუთრების გასხვისების სუვერენული უფლების საფუძველზე.

2.2 ADB-ს არანებაყოფლობითი განსახლების პოლიტიკა (SPS 2009 (SR2))

18. ADB-ს არანებაყოფლობითი განსახლების პოლიტიკის სამი მნიშვნელოვანი ელემენტია: (i) კომპენსაცია დაკარგული აქტივების, საარსებო წყაროების და შემოსავლების ჩასანაცვლებლად; (ii) დახმარების გაწევა გადაადგილების პროცესში, მათ შორის გადაადგილებისთვის ადგილების

უზრუნველყოფა შესაბამისი აუცილებელი ობიექტებით/საშუალებებით და მომსახურებით; და (iii) რეაბილიტაციის პროცესში დახმარების გაწევა, როგორც მინიმუმ, იმავე დონის კეთილდღეობის მისაღწევად, როგორც პროექტის გარეშე იქნებოდა. ADB-ის ნებისმიერი ოპერაციის შემთხვევაში, რომელიც მოითხოვს არანებაყოფლობით განსახლებას, განსახლების დაგეგმვა პროექტის განუყოფელი ნაწილია, და ამ მიმართულებით მუშაობა პროექტის ციკლის ადრეული ეტაპიდანვე უნდა დაიწყოს, შემდეგი ძირითადი პრინციპების გათვალისწინებით:

- (i) პროექტის ადრეული შესწავლა წარსული, მიმდინარე და მომავალი არანებაყოფლობითი განსახლების ზემოქმედებისა და რისკების იდენტიფიკაციის მიზნით. განსახლების დაგეგმვის მასშტაბების დადგენა გადაადგილებული პირების კვლევისა და/ან აღწერის გზით, რაც მოიცავს გენდერულ ანალიზს, რომელიც კონკრეტულად არის დაკავშირებული განსახლების ზემოქმედებასა და რისკებთან.
- (ii) ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირებთან გონივრული ხასიათის კონსულტაციების ჩატარება, თემებისა და შესაბამისი არასამთავრობო ორგანიზაციების მონაწილეობით. ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ყველა პირისთვის მათი უფლებებისა და განსახლების ვარიანტების შესახებ ინფორმაციის მიწოდება. განსახლების პროგრამების დაგეგმვის, განხორციელების, მონიტორინგისა და შეფასების პროცესებში მათი მონაწილეობის უზრუნველყოფა. სოციალურად დაუცველი ჯგუფების, განსაკუთრებით კი იმ სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფი, მიწის არ მქონე, ხანში შესული პირების, ქალებისა და ბავშვების, მკვიდრი მოსახლეობის, მიწაზე იურიდიული საკუთრების უფლების არმქონე პირების საჭიროებებისადმი განსაკუთრებული ყურადღების გამოჩენა, და მათი კონსულტაციებში მონაწილეობის უზრუნველყოფა. საჩივრებზე რეაგირების მექანიზმების შექმნა ზემოქმედების ქვეშ მყოფი პირების პრობლემების შესახებ ინფორმაციის მიღებისა და მათი გადაჭრის ხელშეწყობის მიზნით. ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირების და მასპინძელი თემების სოციალური და კულტურული ორგანიზაციების მხარდაჭერა. იმ შემთხვევაში, როდესაც განსახლების ზემოქმედება და რისკები რთული და სენსიტიური ხასიათისაა, კომპენსაციისა და განსახლების გადაწყვეტილებებს წინ უნდა უსწრებდეს სოციალური მომზადების ფაზა.
- (iii) ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირების საარსებო პირობების გაუმჯობესება, ან როგორც მინიმუმ, არსებულ მდგომარეობამდე აღდგენა შემდეგი გზებით: (i) მიწაზე დაფუძნებული განსახლების სტრატეგიები, როდესაც ზემოქმედების ქვეშ მყოფი ოჯახების არსებობა მიწაზე დამოკიდებული, ან ფულადი კომპენსაციები ჩანაცვლების ღირებულებით იმ მიწის შემთხვევაში, როდესაც მიწის დაკარგვა არ იწვევს საარსებო პირობების გაუარესებას; (ii) აქტივების სწრაფი ჩანაცვლება იგივე ან უფრო მაღალი ღირებულების აქტივების ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფით; (iii) დროული კომპენსაცია ჩანაცვლების სრული ღირებულებით იმ აქტივების შემთხვევაში, რომელთა აღდგენა შეუძლებელია, და (iv) ასეთი შესაძლებლობის არსებობის შემთხვევაში, დამატებითი შემოსავლების და მომსახურებების ხელმისაწვდომობის ხელშეწყობა სარგებლების განაწილების სქემების გამოყენებით.
- (iv) ფიზიკურად და ეკონომიკურად ადგილნაცვალი პირებისათვის აუცილებელი დახმარების აღმოჩენა, მათ შორის: (i) გადაადგილების შემთხვევაში, რელოკაციის მიწაზე უფლების და უკეთესი საცხოვრებელი პირობების (საცხოვრებელი ფართის) უზრუნველყოფა განსახლების ადგილებში, დასაქმებასა და წარმოების შესაძლებლობებზე მსგავსი წვდომით; განსახლებული პირების მასპინძელ თემებში ეკონომიკური და სოციალური ინტეგრაცია, და პროექტის სარგებლების მასპინძელ თემებზე გავრცელება; (ii) გარდამავალ პერიოდში მხარდაჭერა და

დახმარება განვითარებაში, როგორცაა მიწის განვითარება, საკრედიტო საშუალებები, ტრენინგი, ან დასაქმების შესაძლებლობები; და (iii) სამოქალაქო და საზოგადოებრივი მომსახურებები, საჭიროებისდა მიხედვით.

- (v) ადგილნაცვალი ღარიბი და სხვა სოციალურად დაუცველი ჯგუფების, მათ შორის ქალების, ცხოვრების დონის გაუმჯობესება სულ მცირე, ეროვნულ მინიმალურ სტანდარტებამდე. სოფლად, მიწაზე და რესურსებზე იურიდიული და ხელმისაწვდომი წვდომის უზრუნველყოფა; ქალაქად, შესატყვისი შემოსავლის წყაროებით და ადექვატური და ხელმისაწვდომი საცხოვრებელი პირობებით უზრუნველყოფა.
- (vi) პროცედურების გამჭვირვალე, თანმიმდევრული და მიუკერძოებელი ფორმით შემუშავება, თუ მიწის შესყიდვა ხორციელდება მოლაპარაკებებზე დამყარებული მორიგებით იმის უზრუნველსაყოფად, რომ გარიგებაში მონაწილე პირები შეინარჩუნებენ იგივე ან უკეთეს საარსებო პირობებს.
- (vii) იმის უზრუნველყოფა, რომ მიწაზე საკუთრების უფლების, ან აღიარებული იურიდიული უფლებების არმქონე ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირები მიიღებენ დახმარებას განსახლების პროცესში და არა-მიწის ტიპის აქტივებზე კომპენსაციას.
- (viii) განსახლების გეგმის მომზადება, რომელიც ითვალისწინებს ადგილნაცვალი პირების უფლებებს, შემოსავლებისა და საარსებო პირობების აღდგენის სტრატეგიას, ინსტიტუციონალური ხასიათის ღონისძიებებს, მონიტორინგისა და ანგარიშების ფორმატს, ბიუჯეტს და დროში გაწერილ განხორციელების გრაფიკს.
- (ix) განსახლების გეგმის პროექტის დროული გამოქვეყნება, მათ შორის, საკონსულტაციო პროცესის დოკუმენტაცია პროექტის შეფასების განხორციელებამდე, ხელმისაწვდომ ადგილას და ისეთი ფორმით და ენაზე (ენებზე), რომელიც გასაგებია ზემოქმედების ქვეშ მყოფი პირებისათვის და სხვა დაინტერესებული პირებისათვის. განსახლების გეგმის საბოლოო ვარიანტის და მისი განახლებული ვარიანტის გაცნობა ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირებისა და სხვა დაინტერესებული მხარეებისთვის.
- (x) არანებაყოფლობითი განსახლების შემუშავება და განხორციელება განვითარების პროექტის ან პროგრამის ფარგლებში. პროექტის ხარჯებსა და სარგებლებში განსახლების სრული ხარჯების წარმოდგენა. იმ პროექტის შემთხვევაში, რომელიც დაკავშირებულია არანებაყოფლობითი განსახლების ზემოქმედებასთან, პროექტის არანებაყოფლობითი განსახლების კომპონენტის ცალკე ოპერაციად განხორციელება.
- (xi) კომპენსაციებისა და სხვა განსახლებასთან დაკავშირებული თანხების ფიზიკური ან ეკონომიკური გადაადგილების განხორციელებამდე გადახდა. განსახლების გეგმის მკაცრი ზედამხედველობის ქვეშ განხორციელება პროექტის განხორციელების მთელი პროცესის განმავლობაში.
- (xii) განსახლების შედეგების, მათი გადაადგილებული პირების ცხოვრების სტანდარტებზე ზემოქმედების, და განსახლების გეგმის მიზნების მიღწევის მონიტორინგი და შეფასება საწყისი პირობებისა და განსახლების მონიტორინგის შედეგების გათვალისწინებით. მონიტორინგის ანგარიშების გამოქვეყნება.

2.3 EBRD-ს შესრულების მოთხოვნა 5 მიწის შეძენასთან, არანებაყოფლობით განსახლებასთან და ეკონომიკურ განსახლებასთან დაკავშირებით (PR 5)

19. არანებაყოფლობით განსახლებაში მოიაზრება როგორც ფიზიკური განსახლება (გადაადგილება ან თავშესაფრის დაკარგვა), ასევე ეკონომიკურ გადაადგილება (აქტივების ან რესურსების დაკარგვა, ან/და აქტივებზე ან რესურსებზე ხელმისაწვდომობის დაკარგვა, რამაც გამოიწვია შემოსავლის წყაროების ან საარსებო საშუალებების დაკარგვა) პროექტთან დაკავშირებული მიწის შესყიდვის და/ან მიწის გამოყენებასთან დაკავშირებული შეზღუდვების შედეგად.
20. განსახლება ითვლება არანებაყოფლობითად, როდესაც ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირებს ან თემებს არ გააჩნიათ უფლება უარი თქვან მიწის შესყიდვაზე, ან მიწათსარგებლობაზე დაწესებულ შეზღუდვებზე, რაც მათ გადაადგილებას იწვევს. ეს შემდეგ შემთხვევებში ხდება: (i) კანონიერი ექსპროპრიაცია ან შეზღუდვები მიწის გამოყენებასთან დაკავშირებით სახელმწიფოს საკუთრების გასხვისების სუვერენული უფლების საფუძველზე; და (ii) შეთანხმებები, რომელთა მიხედვითაც, მყიდველს შეუძლია მიმართოს ექსპროპრიაციას, ან დააწესოს სამართლებრივი შეზღუდვები მიწათსარგებლობაზე, თუ გამყიდველი ვერ შეასრულებს შეთანხმებას.
21. PR5-ის გამოყენება შეესაბამება ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების საყოველთაო პატივისცემისა და დაცვის, კერძოდ, ადეკვატური საცხოვრებლის უფლებას და საცხოვრებელი პირობების უწყვეტ გაუმჯობესებას. PR5-ის მიზანს წარმოადგენს:
  - არანებაყოფლობითი განსახლების თავიდან აცილება, ან როდესაც ეს შეუძლებელია, მინიმუმამდე შემცირება, პროექტის ალტერნატიული გეგმების განხილვის გზით.
  - ზემოქმედების ქვეშ მყოფ პირებზე მიწის ნაკვეთის შეძენით ან აქტივებისა და მიწის გამოყენებასთან დაკავშირებული შეზღუდვებით გამოწვეული უარყოფითი სოციალური და ეკონომიკური ზემოქმედების შემცირება შემდეგი გზით: (i) კომპენსაცია დაკარგული აქტივების ჩასანაცვლებლად; და (ii) იმის უზრუნველყოფა, რომ განსახლების ღონისძიებები ხორციელდება შესაბამისი ინფორმაციის გასაჯაროებით, და ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირებთან გაიმართება კონსულტაციები და მათ შესაბამისი ინფორმაცია მიეწოდებათ.
  - ადგილმონაცვლებული პირების საარსებო პირობების აღდგენა გადაადგილებამდე არსებულ დონემდე, ან თუ ეს შესაძლებელია, მათი გაუმჯობესება;
  - ფიზიკურად გადაადგილებული პირების საცხოვრებელი პირობების გაუმჯობესება სათანადო საცხოვრებლის უზრუნველყოფის გზით, მათ შორის, განსახლების ადგილებზე საკუთრების უფლების დაკანონება;
  - ფიზიკური და/ან ეკონომიკური გადაადგილების თავიდან აცილების, ან მინიმუმამდე შემცირების მიზნით პროექტის ალტერნატიული გეგმების გათვალისწინება, და გარემოსდაცვითი, სოციალური და ეკონომიკური ხარჯების და სარგებელის დაბალანსება;
  - ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული მამაკაცებისა და ქალების, მათ შორის მასპინძელი თემების ჩართვა ადრეულ ეტაპზე განსახლების ყველა აქტივობაში. ეს ხელს შეუწყობს მათ ინფორმირებული მონაწილეობას ადრეულ ეტაპზე განსახლებასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში;
  - იძულებით გადაადგილებული პირები შეიძლება კლასიფიცირებული იყვნენ როგორც პირები: (i) რომელთაც გააჩნიათ კანონიერი სამართლებრივი უფლებები მიწაზე (მათ შორის, ჩვეულებითი და ტრადიციული უფლებები, რომლებიც აღიარებულია ეროვნული კანონმდებლობით); (ii) რომელთაც არ გააჩნდათ კანონიერი სამართლებრივი უფლებები საყოველთაო აღწერის დროს, მაგრამ რომელთაც გააჩნიათ პრეტენზია მიწაზე, რომელიც აღიარებულია, ან შეიძლება აღიარებული იყოს ეროვნული კანონმდებლობით; ან (iii) რომლებსაც არ გააჩნიათ მართლზომიერი სამართლებრივი უფლება ან პრეტენზია იმ მიწაზე, რომელსაც იკავებენ.

- განსახლების და საარსებო წყაროების აღდგენის პროცესის მონიტორინგი უნდა განხორციელდეს PR 1-ის¹ შესაბამისად, და უნდა ითვალისწინებდეს ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული თემების და დაინტერესებული პირების მონაწილეობას ამ პროცესში.

2.4 საქართველოს მთავრობის, SPS 2009 (SR2) და ESP 2014 PR5-თან

22. ცხრილში 2.1 ქვემოთ მოცემულია რეგულაციებისა და პოლიტიკის სამი წყების შედარება. ძირითადი განსხვავებები შემდეგში მდგომარეობს:

- (i) კომპენსაციის კონტექსტში საქართველოს მთავრობა აღიარებს მხოლოდ მიწის ფორმალურ მესაკუთრებსა და დარეგისტრირებულ სახლებს/შენობებს. ამისგან განსხვავებით, ADB და EBRD მოითხოვენ, რომ მოხდეს არაფორმალური მიწის მესაკუთრების და ყველა ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული შენობა-ნაგებობების კომპენსაცია.
- (ii) მოსავლის კომპენსაციასთან დაკავშირებით, მხოლოდ რეგისტრირებული მიწის მესაკუთრეებს შეუძლიათ კომპენსაციის მიღება, ხოლო ADB-ს და EBRD-ს პოლიტიკის შესაბამისად, ყველა მოსარგებლეს, დამოუკიდებლად მიწის საკუთრების სტატუსისა, უნდა მიეკუთვნოს კომპენსაცია.
- (iii) საქართველოს მთავრობის რეგულაციების შესაბამისად, საჩივრების განხილვის უფლებამოსილება მხოლოდ მიწის ნაკვეთის შესყიდვის კომიტეტს გააჩნია. როგორც ADB, ასევე EBRD ითხოვენ პროექტების ფარგლებში საჩივრების განხილვის/გადაწყვეტის მექანიზმების შექმნას მიწის საკითხებთან დაკავშირებით.
- (iv) საარსებო წყაროებთან დაკავშირებით, საქართველოს მთავრობა განიხილავს შემოსავლის დაკარგვის კომპენსაციას, ხოლო ADB და EBRD მოითხოვენ საარსებო წყაროების აღდგენის დადასტურებას. ამგვარად, ეს ორი ორგანიზაცია მოითხოვს ჩანაცვლების ღირებულების გათვალისწინებას.
- (v) კონსულტაციებთან დაკავშირებით, საქართველოს მთავრობას გააჩნია დებულებები ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირებთან კონსულტაციების შესახებ, მაგრამ არა ფართო საზოგადოებასთან კონსულტაციების შესახებ. მეორე მხრივ, ADB-ს და EBRD-ს მიაჩნიათ, რომ პროექტის ციკლის ყველა ეტაპზე კონსულტაციები და საჯარო ჩართულობა უადრესად მნიშვნელოვანია.
- (vi) როგორც ADB, ასევე EBRD ხაზს უსვამენ იმის უზრუნველყოფას, რომ სოციალურად დაუცველი ადამიანების გამოვლენა და მათი საჭიროებების გათვალისწინება უნდა მოხდეს LARP-ის პროცესში.
- (vii) ნებართვის გარეშე პირის მიერ დაკავებული მიწის ნაკვეთი არის ამ პირის კანონიერ საკუთრებაში ან სარგებლობაში არსებული მიწის ნაკვეთის მიმდებარე ტერიტორიაზე, იმის გათვალისწინებით, რომ უკანონოდ დაკავებული მიწის ნაკვეთი ნაკლები ფართობის უნდა იყოს, ვიდრე კანონიერ საკუთრებაში არსებული მიმდებარე მიწის ნაკვეთის ფართობი.

¹ ეს PR ვრცელდება პროექტებზე, რომლებიც დაკავშირებულია პოტენციურ გარემოსდაცვით ან სოციალურ რისკებთან და ზემოქმედებებთან, რომლებიც უნდა შეფასდეს პროექტის განვითარების ადრეულ ეტაპებზე და მიმდინარე საფუძველზე უნდა იმართებოდეს. დეტალური ინფორმაციისთვის იხილეთ EBRD PR 1: გარემოსდაცვითი და სოციალური შეფასება და მართვა.

ცხრილი 2.1 LAR-ის შესახებ საქართველოს კანონმდებლობის შედარება ADB-ს და EBRD-ს განსახლების პოლიტიკასთან

საქართველოს კანონები და მარეგულირებელი ნორმები	ADB-ს არანებაყოფლობითი განსახლების პოლიტიკა	EBRD-ს არანებაყოფლობითი განსახლების პოლიტიკა
<p>კომპენსაცია მიწაზე მხოლოდ იურიდიული საკუთრების უფლების მქონე მიწის მესაკუთრეებისთვის. პრაქტიკაში, ლეგალიზებული მიწის მესაკუთრეები იღებენ კომპენსაციას, მიწაზე საკუთრების უფლების NAPR-ში დარეგისტრირების შემდეგ.</p>	<p>საკუთრების უფლება არ უნდა იწვევდეს კომპენსაციის და/ ან რეაბილიტაციის შეჩერებას. მიწაზე უფლების არმქონე მიწის მესაკუთრეებიც იღებენ რეაბილიტაციასთან დაკავშირებულ დახმარებას.</p>	<p>კომპენსაციის გაცემის შესაძლებლობა ფორმალური და არაფორმალური მიწის მესაკუთრეებისა და მოსარგებლეებისთვის.</p>
<p>პროექტის მიერ გამოწვეული ზარალის / ნგრევის კომპენსაციის გაცემა ხდება მხოლოდ რეგისტრირებულ სახლებზე / შენობებზე</p>	<p>პროექტის მიერ გამოწვეული ზარალის / ნგრევის კომპენსაციის გაცემა ხდება ყველა ზემოქმედების ქვეშ მყოფ სახლზე/ შენობაზე.</p>	<p>ფორმალურად დარეგისტრირებული შენობა-ნაგებობები, და პირები, რომლებიც არაოფიციალურად აშენებული შენობა-ნაგებობებით სარგებლობენ უფლებამოსილი არიან მიიღონ კომპენსაცია ან დახმარება განსახლების პროცესში.</p>
<p>მოსავლის დანაკარგის კომპენსაციას იღებენ მხოლოდ რეგისტრირებული მიწის მესაკუთრეები</p>	<p>მოსავლის დანაკარგის კომპენსაციას იღებს ყველა შესაბამისი მიწის მესაკუთრეები, საზიაროდ მიწის დამმუშავებელი, მოიჯარეების ჩათვლით, რომელთაც არ გააჩნიათ უფლების დამამტკიცებელი საბუთი, რეგისტრაციით ან რეგისტრაციის გარეშე.</p>	<p>მოსავლის დანაკარგის კომპენსაციას იღებს ყველა მიწის მესაკუთრეები, მოიჯარე, საზიაროდ მიწის დამმუშავებელი, დამოუკიდებლად მიწის უფლების სტატუსისა.</p>
<p>მიწის შესყიდვის კომიტეტი არის ერთადერთი ორგანო, რომელიც უფლებამოსილია განიხილოს დავები ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული</p>	<p>დავები და საჩივრები განიხილება და გადაწყდება არაფორმალურად საზოგადოების მონაწილეობის გზით საჩივრების განმხილველ კომიტეტებში (GRC), ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებში,</p>	<p>უნდა არსებობდეს დამოუკიდებელი და ობიექტური გასაჩივრების მექანიზმი, რომელიც გამჭვირვალე და ხელმისაწვდომია</p>

საქართველოს კანონები და მარეგულირებელი ნორმები	ADB-ს არანებაყოფლობითი განსახლების პოლიტიკა	EBRD-ს არანებაყოფლობითი განსახლების პოლიტიკა
<p>აქტივების კომპენსაციის ოდენობის დადგენასა და შეფასებასთან დაკავშირებით.</p>	<p>არასამთავრობო ორგანიზაციებსა და ადგილობრივ დონეზე დაფუძნებულ სათემო ორგანიზაციებში (CBO).</p>	<p>საზოგადოებისთვის.</p> <hr/> <p>პროექტის განმახორციელებლებმა მაქსიმალურად ადრეულ ეტაპზე უნდა ჩამოაყალიბონ გასაჩივრების მექანიზმი ფიზიკური/ეკონომიკური გადაადგილების პრობლემებზე საჩივრების დროულად მიღებისა და გადაწყვეტის მიზნით.</p>
<p>LAR -თან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების განხილვა ხდება მხოლოდ მიწის მესაკუთრესა და მიწის შემსყიდველ ერთეულებს შორის</p>	<p>შეფასებამდე AP-ი უნდა გაეცნოს ინფორმაციას პირობების, ზემოქმედების ქვეშ მყოფი აქტივების ღირებულების, მისაღები თანხების ოდენობის, და კომპენსაციის / ფინანსური დახმარების მოცულობის შესახებ.</p>	<p>ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ ყველა პირთან უნდა ჩატარდეს კონსულტაციები შეთანხმების გაფორმებამდე, და კომპენსაცია უნდა გადაეხადოს პირდაპირ ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირს და მიწის მესაკუთრეს.</p>
<p>კომპენსაციას ექვემდებარება შემოსავლის წყაროს დაკარგვა, მაგრამ არ არის გათვალისწინებული შემოსავლების/ საარსებო პირობების რეაბილიტაცია, ან ფულადი დახმარება მაღალი ხარისხის ზემოქმედების ქვეშ მყოფ და სოციალურად დაუცველ AP-თან მიმართებაში, ან განსახლების ხარჯების დაფარვა.</p>	<p>ADB-ს პოლიტიკა მოითხოვს შემოსავლების/ საარსებო პირობების რეაბილიტაციას, მნიშვნელოვანი ხასიათის დანაკარგების ანაზღაურებას, და AP-ების მიერ რელოკაციის პროცესში გაწეული ხარჯების დაფარვას.</p>	<p>ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირების/ბიზნესის საარსებო წყაროების/ შემოსავლების გაზრდასთან, ან როგორც მინიმუმ, მანამდე არსებულ დონემდე შენარჩუნებასთან დაკავშირებული დებულებები</p>

საქართველოს კანონები და მარეგულირებელი ნორმები	ADB-ს არანებაყოფლობითი განსახლების პოლიტიკა	EBRD-ს არანებაყოფლობითი განსახლების პოლიტიკა
<p>არსებობს დებულებები ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირებთან კონსულტაციების შესახებ, მაგრამ საქართველოს კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს საჯარო კონსულტაციების კონკრეტულ გეგმას.</p>	<p>საჯარო კონსულტაციები და მონაწილეობა წარმოადგენს ADB-ს პოლიტიკის განუყოფელ ნაწილს; ეს არის მუდმივი პროცესი, რომელიც ხორციელდება შემუშავების, მომზადების, განხორციელებისა და განხორციელების დასრულების შემდგომ ეტაპებზე.</p>	<p>საჯარო კონსულტაციები და ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული მოსახლეობის მონაწილეობა პროექტის ყველა ეტაპზე, როგორც პროექტის დაგეგმვაში, ასევე განხორციელების ეტაპზე, მათ შორის, პროექტის ფარგლებში საქმიანობის შესახებ საჯარო შეტყობინებების უზრუნველყოფა.</p>

2.5 მიწის შესყიდვის პროცესი

23. მიწის ნაკვეთების შესყიდვამდე უნდა განხორციელდეს კერძო საკუთრებაში არსებული მიწების სრული და ზუსტი რეგისტრაცია საქართველოში მიწის შესყიდვის მარეგულირებელი კანონების მოთხოვნების დაცვით, რაც კერძო საკუთრებაში არსებული მიწის იმ სააგენტოების მიერ შესყიდვის წინაპირობაა, რომლებმაც ამ მიწაზე ინფრასტრუქტურა უნდა განავითარონ. პროექტის მშენებლობისთვის, საავტომობილო გზების დეპარტამენტი შეისყიდის კერძო საკუთრებაში არსებულ მიწებს აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის საკუთრების ჩამორთმევის წესის შესახებ კანონის შესაბამისად, და სადაც ეს შესაძლებელი იქნება, ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირებთან შეთანხმებით. ამ პირებთან მოლაპარაკებები (ასეთის არსებობის შემთხვევაში) არ განსაზღვრავს საბაზისო კომპენსაციის განაკვეთებს. მიწის მყიდველი მიწის ან/და სხვა აქტივების შესყიდვის მიზნით ადეკვატურ და სამართლიან ფასს შესთავაზებს. RD-MRDI უზრუნველყოფს, რომ ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული მოსახლეობისგან მიწის შესყიდვის პროცესში სათანადოდ იქნება გათვალისწინებული ასეთ გარიგებაში მონაწილე მხარეების ინფორმაციისა და მოლაპარაკებების პროცესში შესაძლო ასიმეტრიის რისკები. ექსპროპრიაცია მხოლოდ იმ შემთხვევაში მოხდება, როდესაც ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირი არ ეთანხმება ზემოქმედების მოცულობის შეფასებას, ან კომპენსაციის ოდენობას.
24. მიწის შესყიდვისა და კომპენსაციის მატრიცის შესაბამისად, LARC, რომელსაც დახმარებას გაუწევს ადგილობრივი LAR-ის გუნდი, რომელიც ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ ყველა პირებს LARP-ში განსაზღვრული განაკვეთებით შესთავაზებს კომპენსაციას. მორიგების წარმატებით მიღწევის შემთხვევაში, მიწის ნაკვეთების შეძენის შესახებ შეთანხმებები გაფორმდება ლეგალიზებული მიწის ნაკვეთების/საკუთრების უფლების დამადასტურებელი დოკუმენტების მქონე მფლობელებთან, ხოლო არალეგალიზებული ნაკვეთების მფლობელებთან კომპენსაციის უფლებამოსილების შესახებ შეთანხმებები გაფორმდება. ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირების ნებისმიერი საჩივარი განხილული იქნება პროექტის ფარგლებში შექმნილი საჩივრების განხილვის მექანიზმის მეშვეობით
25. იმ შემთხვევაში, თუ ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირი არ დაეთანხმება ამ LARP-ში განსაზღვრულ განაკვეთებს საჩივრების მოგვარების მექანიზმის მეშვეობით უთანხმოების გადაწყვეტის მცდელობების შემდეგაც, RD შესაბამისი ორგანოსგან თანხმობის მიღების შემდეგ, წამოიწყებს ექსპროპრიაციის პროცესს აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის საკუთრების ჩამორთმევის საფუძველზე, ადგილობრივი სასამართლოების მეშვეობით.
26. დეტალური დიზაინის კონსულტანტმა შეიმუშავა შექმნილი მიწის ნაკვეთების განახლებული საკადასტრო რუკები ლეგალიზაციისათვის საჭირო გეომეტრიული დეტალებით. RD უზრუნველყოფს ამ რუკებს დაინტერესებულ ლეგალიზებადი ნაკვეთების მფლობელებს. შემდეგ საკრებულოს მიერ წამოწყებული იქნება ამ რუკებისა და საკუთრების დამადასტურებელი დოკუმენტების დამტკიცების პროცესი და შემდეგ კი, ამ მიწების რეგისტრაცია მოხდება ადგილობრივი სარეგისტრაციო სამსახურში პროექტისგან კომპენსაციის მიღებამდე.

2.5.1 ექსპროპრიაციის პროცესი

27. მიწის შესყიდვა ექსპროპრიაციის წესით ფარგლებში მხოლოდ განსაკუთრებულ გარემოებებში მოხდება, როდესაც საავტომობილო გზების დეპარტამენტი და ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირები ვერ მიაღწევენ შეთანხმებას საკომპენსაციო მოცულობის თაობაზე. თუ შეთავაზებული წინადადება არ იქნება მიღებული, წამოწყებული იქნება ექსპროპრიაციის პროცესი აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის საკუთრების ჩამორთმევის წესის შესახებ კანონის პროცედურების შესაბამისად. საქართველოს კანონმდებლობით, შეთანხმების მიღწევა

ექსპროპრიაციის ალტერნატივას წარმოადგენს, მაშინ როდესაც ADB-ს და EBRD-ს პოლიტიკის შესაბამისად ექსპროპრიაციის საფრთხის გამო მოლაპარაკებების წესით შეთანხმების მიღწევა არანებაყოფლობით განსახლებად მოიაზრება.

28. აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის საკუთრების ჩამორთმევის წესის შესახებ კანონის შესაბამისად, ექსპროპრიაცია ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების მინისტრის ბრძანების და სასამართლოს გადაწყვეტილების საფუძველზე განხორციელდება. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების მინისტრის ბრძანებით განისაზღვრება საზოგადოებრივი საჭიროება და შესაბამის სუბიექტს მიენიჭება ექსპროპრიაციის გზით საკუთრების უფლების მოპოვება. მხოლოდ სასამართლო ვალდებულია განსაზღვროს სახელმწიფო ორგანო ან ადგილობრივი ორგანოები და / ან საჯარო სამართლის / კერძო სამართლის იურიდიული პირი, რომელსაც გადაეცემა ექსპროპრიაცია. სასამართლო გადაწყვეტილებაში ასევე უნდა შეიცავდეს აქტივების ინვენტარიზაციას ექსპროპრიაცია და დებულებები შესაბამისი მიწის მესაკუთრეებზე გადასახდელი კომპენსაციის შესახებ. ექსპროპრიაციის თაობაზე გადაწყვეტილებას იღებს სასამართლო. მხოლოდ სასამართლოს გადაწყვეტილებით დგინდება სახელმწიფო ორგანო ან ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანო, ანდა საჯარო სამართლის იურიდიული პირი ან კერძო სამართლის იურიდიული პირი, რომელსაც ენიჭება ექსპროპრიაციის უფლება. სასამართლოს გადაწყვეტილება უნდა შეიცავდეს აგრეთვე საექსპროპრიაციო ქონების დეტალურ აღწერას და შესაბამის მითითებას მესაკუთრის წინასწარი, სრული და სამართლიანი კომპენსაციით უზრუნველყოფის თაობაზე.

ასეთ შემთხვევებში პროექტი არ დაიკავებს საჭირო მიწის ნაკეთებს შემდეგი პროცედურების შესრულების გარეშე:

- (i) სათანადო, კანონით განსაზღვრული სასამართლო პროცესის წამოწყება;
- (ii) სასამართლოს დადგენილების მიღება და მისი მიწოდება AP-ებისთვის; და
- (iii) კომპენსაციის / რეაბილიტაციის თანხების განთავსება ესქროუ ანგარიშზე.

29. მთელი ექსპროპრიაციის პროცესი, იმ მომენტიდან, როდესაც ექსპროპრიაცია იქნება წამოწყებული, იმ მომენტამდე, როდესაც სასამართლო მიიღებს ექსპროპრიაციის შესახებ განჩინებას, შეიძლება გაგრძელდეს სამი თვიდან ექვს თვემდე.

2.5.2 ლეგალიზაცია

30. RD უზრუნველყოფს ტექნიკურ დახმარებას ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირების გამოსავლენად, რომლებიც პროექტის შედეგად ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული მიწის ნაკვეთების ლეგიტიმურ მფლობელები არიან (კანონიერი მფლობელები). ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ ამ პირებს უსასყიდლოდ გაუწევენ დახმარებას კერძო საკუთრების უფლების ლეგალიზაციის პროცესში, რომელიც პროექტის ზემოქმედების ქვეშ აღმოჩნდება, რის შემდეგაც საკუთრების უფლების რეგისტრაცია მოხდება. ამის შემდეგ, ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირი გაასხვისებს პროექტით დაზარალებულ მიწის ნაკვეთს საავტომობილო გზების დეპარტამენტის სასარგებლოდ პროექტის მიზნებში, დამტკიცებული LARP-ით განსაზღვრული ერთეულის ღირებულების საფუძველზე გაანგარიშებული სამართლიანი კომპენსაციის სანაცვლოდ. ერთი ნაკვეთის ლეგალიზაციის მთლიანი პროცესი შეიძლება გაგრძელდეს ერთი კვირიდან და ექვს თვემდე.

2.6 კომპენსაციის უფლებამოსილების და კუთვნილი კომპენსაციის მატრიცა

2.6.1 კომპენსაციის უფლებამოსილება და კუთვნილი კომპენსაცია

31. მოცემული პროექტის ფარგლებში ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირებს, რომლებსაც კომპენსაციის მიღების, ან რეაბილიტაციის უფლება აქვთ, მიეკუთვნებიან შემდეგი პირები:

- (i) ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ყველა პირი, ვისაც დაკანონებული აქვს მიწის უფლება/გააჩნია მიწაზე ტრადიციული უფლებები, ლეგალიზებადი მიწა, ან მიწის ნაკვეთი იურიდიული სტატუსის გარეშე;
- (ii) მოიჯარეები და საზიაროდ მიწის დამმუშავებელი, დამოუკიდებლად იმისა, დარეგისტრირებული არიან თუ არა;
- (iii) შენობების, დათესილი კულტურების, ნარგავების ან მიწაზე მიმაგრებული სხვა ობიექტების მფლობელები; და
- (iv) ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირები, რომლებმაც დაკარგეს ბიზნესი, შემოსავალი და ხელფასები

ცხრილი 2.1 საკომპენსაციო უფლებების მატრიცა

დანაკარგის ტიპი	გამოყენება	ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ოჯახების და პირების განსაზღვრება (AH/AP)	კომპენსაციაზე უფლებამოსილება
მიწა			
სასოფლო-სამეურნეო მიწის ან მისასვლელის სამუდამოდ დაკარგვა ან ზიანი	AP-ს მიერ სასოფლო-სამეურნეო მიწის დაკარგვა ზემოქმედების სიმძიმის მიუხედავად	<u>დარეგისტრირებული/კანონიერი მესაკუთრე:</u> მესაკუთრე სრული რეგისტრაციით	იმავე ღირებულების და პროდუქტიულობის მიწის ნაკვეთით ჩანაცვლება განხილული იქნება როგორც პირველი არჩევანი. ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირები მიიღებენ ჩანაცვლების ღირებულების სრული ოდენობის ნაღდი ფულით კომპენსაციას არსებული საბაზრო ღირებულების გათვალისწინებით. ერთეულის ღირებულება განისაზღვრება LARP-ში. თუ ნაკვეთის დარჩენილი ნაწილი გამოუსადეგარი ხდება, პროექტი მთლიანად შეიძენს ნაკვეთს, მესაკუთრის თანხმობის შემთხვევაში.
		<u>ლეგალიზებადი</u>	იმავე ღირებულების და

		<p>მფლობელი: ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირები (APs) რომელთა მიწის ნაკვეთი დაკანონების პროცესშია, და პირები, რომლებიც მართლზომიერად სარგებლობენ დაურეგისტრირებელი მიწის ნაკვეთით, და გააჩნიათ ამ მიწის მიმდებარედ საკარმიდამო მიწის ნაკვეთი, ან სასოფლო-სამეურნეო მიწის ნაკვეთი მიმდებარედ საცხოვრებელ ფართობთან.</p>	<p>პროდუქტიულობის მიწის ნაკვეთით ჩანაცვლება განხილული იქნება როგორც პირველი არჩევანი. აღიარებული იქნება ამ AP-ების საკუთრების უფლება, მიწა დარეგისტრირდება NAPR-ში, და AP-ები მიიღებენ ფულად კომპენსაციას ჩანაცვლების სრული ღირებულებით.</p>
		<p>არაოფიციალური მკვიდრები: AP-ები, რომლებიც არ არიან მართლზომიერი მოსარგებლები, ან უკანონოდ აქვთ დაკავებული მიწები (სკვატერები)</p>	<p>არაოფიციალური AP-ები, რომლებმაც დაკარგეს მიწის ნაკვეთი, მიიღებენ ერთჯერად ფულად დახმარებას, რომლის ოდენობა ტოლია ხუთ სულიანი ოჯახის 12 თვის საარსებო მინიმუმის, როდესაც მიწის კულტივაცია აქტიურად ხორციელდება, ან 3 თვის საარსებო მინიმუმის, მოუსავლიანი/გამოუყენებელი მიწის შემთხვევაში.</p>
		<p>სასოფლო-სამეურნეო მიწის მოიჯარე</p>	<p>ფულადი კომპენსაცია მოსაწევრ მოსავლიდან დაკარგული შემოსავლისთვის x დარჩენილ საიჯარო პერიოდზე (4 წლამდე, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც სხვაგვარად იქნება განსაზღვრული იჯარის ხელშეკრულებით). მოიჯარეების შემთხვევაში მიწის მესაკუთრე მოსავლის კომპენსაციას არ მიიღებს, და განმახორციელებელი</p>

			ორგანიზაცია, ადგილობრივ ხელისუფლებასთან კონსულტაციის გზით, დახმარებას გაუწევს მოიჯარეს ჩასანაცვლებელი ნაკვეთის მოძიებაში, რომელსაც იგი იჯარით აიღებს.
არა-სასოფლოსამეურნეო დანიშნულების მიწები	AP-ები რომლებმაც დაკარგეს კომერციული/საცხოვრებელი მიწა	დარეგისტრირებული/კანონიერი მესაკუთრე: (მესაკუთრე სრული რეგისტრაციით)	ფულადი კომპენსაცია ჩანაცვლების სრული ღირებულებით
		ლეგალიზებადი მფლობელი: (მიწის მფლობელი მოქმედი კანონმდებლობით)	აღიარებული იქნება ამ AP-ების საკუთრების უფლება, მიწა დარეგისტრირდება NAPR-ში, და AP-ები მიიღებენ ფულად კომპენსაციას ჩანაცვლების სრული ღირებულებით.
		არამართლობიერი/არაოფიციალური მკვიდრები: (რეგისტრაციის/მიწით მუდმივად სარგებლობის უფლების დამადასტურებელი დოკუმენტების გარეშე).	არალეგალიზებადი AP-ები, რომლებმაც დაკარგეს მიწის ნაკვეთი, რომელიც AH-ის ერთადერთი საკარმიდამო ნაკვეთია, ან შემოსავლის ძირითადი წყაროა, მიიღებენ ერთჯერად ფულად დახმარებას, რომლის ოდენობა ტოლია ხუთ სულიანი ოჯახის 12 თვის საარსებო მინიმუმს. ეს ვრცელდება მხოლოდ ფიზიკურად ადგილნაცვალ ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირებს, რომლებსაც სხვა საცხოვრებელი არ გააჩნიათ. ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ ასეთ პირებს პრიორიტეტულობა მიენიჭება პროექტის განხორციელების განმავლობაში კონტრაქტორის მიერ დასაქმების უზრუნველყოფის თვალსაზრისით.
დროებითი ზემოქმედება მიწის ნაკვეთზე	N/A	N/A	მიწის დროებითი დაკარგვა კომპენსირებული იქნება ზემოქმედების პერიოდის განმავლობაში მიწის ნაკვეთის პროდუქტიული ღირებულების საფუძველზე, და EA -ს მიერ სარგებლობის აღდგენის შემდეგ,

			ზემოქმედებამდე არსებული პროდუქტიული პირობების გათვალისწინებით.
შენობა-ნაგებობები			
საცხოვრებელი სახლი და დამხმარე ნაგებობები/აქტივები		პროექტის ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ყველა ოჯახი, დამოუკიდებლად მიწაზე სამართლებრივი/რეგისტრაციის სტატუსისა (ლეგალიზებული და არაოფიციალური მკვიდრების ჩათვლით)	დაკარგული შენობა-ნაგებობების ფულადი კომპენსაცია აქტივების სრული ჩანაცვლების ღირებულებით, ცვეთის ან გამოქვითვების გარეშე.
სათემო ინფრასტრუქტურის / საერთო საკუთრების რესურსების დაკარგვა			
საერთო საკუთრების რესურსების დაკარგვა	სათემო/საჯარო აქტივები	თემი/მთავრობა	დაკარგული შენობა-ნაგებობების რეკონსტრუქცია თემთან კონსულტაციით და მათი ფუნქციების აღდგენა
შემოსავლის და საარსებო წყაროს დაკარგვა			
კულტურები	პროექტის ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული კულტურები ან სასოფლო-სამეურნეო მიწა, რომელიც მუდმივად გამოიყენება კულტივაციისთვის.	ყველა AP-ს იურიდიული სტატუსის მიუხედავად (ლეგალიზებული და არაოფიციალური მკვიდრების ჩათვლით)	კულტურების ფულადი კომპენსაცია საბაზრო ტარიფით მოსალოდნელი მოსავლის მთლიანი ღირებულებით.
ხეები	პროექტის ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ხეები	ყველა AP-ს იურიდიული სტატუსის მიუხედავად (ლეგალიზებული და არაოფიციალური მკვიდრების ჩათვლით)	ფულადი კომპენსაცია საბაზრო ტარიფით ხეების ტიპის, ასაკის და პროდუქტიული ფასეულობის მიხედვით (ხეების მოსალოდნელ მოსავლიანობაზე დაყრდნობით, გამრავლებული ექვივალენტური პროდუქტიულობის ხის გაზრდისთვის საჭირო წლების რაოდენობაზე).
ბიზნესი/დასაქმება	ბიზნესის/დასაქმების დაკარგვა	ყველა AP-ს იურიდიული	მფლობელი: (i). (მუდმივი ზემოქმედება)

		<p>სტატუსის მიუხედავად (ლეგალიზებული და არაოფიციალური მკვიდრების ჩათვლით)</p>	<p>ერთი წლის სუფთა შემოსავლის კომპენსაცია, ან შემოსავლის დამადასტურებელი დოკუმენტების უქონლობის შემთხვევაში, ან იმ შემთხვევაში, როდესაც AP-ები იხდიან ფიქსირებული საგადასახადო განაკვეთით, ისინი მიიღებენ კომპენსაციას, რომლის ოდენობა ტოლია 12 თვის საარსებო მინიმუმისა. <u>(ii) (დროებითი ზემოქმედება)</u> შეწყვეტილი ბიზნეს საქმიანობის თვეების სუფთა შემოსავლის ფულადი კომპენსაცია. შემოსავალი გამოითვლება საგადასახადო დეკლარაციის მიხედვით, ან მისი არარსებობის შემთხვევაში, შეწყვეტილი ბიზნეს საქმიანობის თვეების საარსებო მინიმუმის მიხედვით. <u>მუდმივი მუშა /მოსამსახურე:</u> (i) დაკარგული ხელფასების ანაზღაურება – 3 თვის საარსებო მინიმუმის შემოსავლის ოდენობით, ან მისი არარსებობის შემთხვევაში, ერთჯერადი ფულადი კომპენსაცია 3 თვის საარსებო მინიმუმის ოდენობით. ყველა ზემოთხსენებულ შემთხვევაში წარდგენილი უნდა იქნას შესაბამისი დოკუმენტები, მაგ. ხელფასის დამადასტურებელი დოკუმენტები, ანგარიში, ამონაწერი.</p>
შემწეობები			
<p>მძიმე ზემოქმედება</p>	<p>ფიზიკური გადაადგილება, ან პროდუქტიული აქტივების >10% დაკარგვა</p>	<p>ყველა მძიმე ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული AH-ები, არაოფიციალური მკვიდრების ჩათვლით</p>	<p>სასოფლო-სამეურნეო შემოსავალი: დამატებითი კომპენსაცია კულტურებზე 1 წლის მოსავლის ოდენობით, ან დახმარება, რომელიც საარსებო</p>

			მინიმუმის 3 თვის თანხის ტოლია, იმისდა მიხედვით, რომელია უფრო მაღალი, ან სხვა შემოსავალი : დამატებითი კომპენსაცია 3 თვის საარსებო მინიმუმის შემოსავლის ოდენობით.
საარსებო წყაროების აღდგენა	AP-ები, რომლებმაც მათი პროდუქტიული სასოფლო-სამეურნეო აქტივების 10%-ზე მეტი დაკარგეს	მძიმე ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ყველა ოჯახი და AH-ები, მიწაზე არალეგალურად დასახლებულების ჩათვლით	სასოფლო-სამეურნეო შემოსავლის წყაროების აღდგენა : წლიური მოსავლის ორმაგი მოცულობის ოდენობით (საბაზრო ფასით) ყველა სახის მოსავლისთვის (თივის ჩათვლით) და ხეებისთვის იმ ტერიტორიაზე, რომელიც მიწის გასხვისების ზემოქმედების ქვეშ მოექცა, ყველა მძიმე ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ოჯახების შემთხვევაში. თუ ეს თანხა ნაკლებია, ვიდრე 3 თვის საარსებო მინიმუმი, ამის ნაცვლად გადახდილი იქნება 3 თვის საარსებო მინიმუმის ოდენობის თანხა.
	AP-ები, რომლებმაც მათი პროდუქტიული არა-სასოფლოსამეურნეო აქტივების 10%-ზე მეტი დაკარგეს	მძიმე ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ყველა ოჯახი, მიწაზე არალეგალურად დასახლებულების ჩათვლით	არა-სასოფლოსამეურნეო შემოსავლის წყაროების აღდგენა : საარსებო წყაროს აღდგენის პაკეტი იქნება 3 თვის საარსებო მინიმუმის ოდენობით.
რელოკაცია/ გადასვლა	ტრანსპორტის/ გადატანის ხარჯები	ყველა გადასაადგილებელი AH-ები	დახმარება სატრანსპორტო და საარსებო ხარჯების დასაფარად გარდამავალი პერიოდის განმავლობაში (200 ლარი სატრანსპორტო საშუალების დაქირავების ღირებულება + 3 თვის საარსებო მინიმუმის ოდენობის თანხა).
გაუთვალისწინებელი ზიანი	ზიანი, რომელიც	ყველა AP-ები	კუთვნილი კომპენსაცია შეფასდება და გადაიხდება

<p>მშენებლობის პროცესში</p>	<p>მიადგა მშენებლობის პროცესში იმ ქონებას ან აქტივებს, ზემოქმედების ზონის, ან RoW-ს ფარგლებს გარეთ</p>		<p>ზემოთხსენებული დებულებების და SPS 2009 და EBRD PR-ის მოთხოვნების შესაბამისად.</p>
<p>სანაყაროებთან და სამშენებლო ბანაკებთან დაკავშირებული ზემოქმედება</p>	<p>დროებითი ზემოქმედება</p>	<p>AP-ები, რომლებიც იყენებენ ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ მიწებს</p>	<p>მიწის ბანაკისთვის ან დროებითო სანაყაროებისთვის გამოყენების შედეგად გამოწვეული ნებისმიერი დროებითი ზემოქმედება დარეგულირდება კონტრაქტორსა და მიწის მესაკუთრეთა შორის კერძო ხელშეკრულებებით.</p>
	<p>მუდმივი ზემოქმედება</p>		<p>გზის არსებული მონაკვეთების დანგრევის შემდეგ დარჩენილ უვარგისი მასალების ან ნარჩენების მუდმივი განთავსების მიზნით მიწის ნაკვეთებისადმი მიყენებული მუდმივი ზემოქმედება ადეკვატურად კომპენსირდება, LARP-ით დადგენილი დებულებების შესაბამისად. გარდა ამისა, თივის, საძოვრების, და მეფუტკრეობის შესაძლებლობების შემთხვევაში, მოხდება ამ ზარალის შეფასება და დახმარება იქნება გაწეული საარსებო საშუალებების აღდგენაში პროექტის განხორციელების პროცესში.</p>

3 სოციო-ეკონომიკური ინფორმაცია

3.1 სოციალური ზემოქმედების შეფასების პროცედურები

32. პროექტის ზემოქმედების შეფასება განხორციელდება დეტალური დიზაინის საფუძველზე. ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული მიწის ნაკვეთების შესახებ ინფორმაცია მიიღება საკადასტრო რუკების და პროექტის ნახაზის გადაფარვით. მიწის კადასტრი გამოყენებული იქნება შემდეგის დასადგენად: ა) ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირების სახელები, ბ) მესაკუთრეები და მოიჯარეები, გ) მიწის ნაკვეთების გამოყენების სახეები, დ) მიწის ნაკვეთის ზომა; ე) შესასყიდი მიწის ნაკვეთის ზომის წილი მიწის ნაკვეთის საერთო ფართობში. მიწის შესყიდვის ზემოქმედება სრულად იქნება შეფასებული, როდესაც RoW- ს საზღვრები განისაზღვრება. AP-ების სოციალურ-ეკონომიკური ინფორმაცია შეიკრიბება სტრუქტურირებული კვლევის გზით. სხვა ფონური ინფორმაცია იქნება შეგროვებული ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ თემებზე, როგორცაა დემოგრაფია, დასაქმება, განათლება, საარსებო წყაროები და ა.შ. სახელმწიფო სააგენტოებისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებისგან. ზემოქმედების შეფასების შედეგებსა და ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირებთან კონსულტაციებზე დაყრდნობით, შემუშავდება LARP. LARP-ის მონახაზის მაგალითი მოცემულია დანართში 1.
33. შემდგომი დაპროექტების ეტაპზე ზემოქმედების შეფასების დასრულების მიზნით უნდა განხორციელდეს შემდეგი პროცედურები: ა) RoW-ს ზუსტი საზღვრების დადგენა; ბ) დეტალური აზომვითი კვლევა (DMS) და ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ყველა აქტივების შეფასება მკვლევარებისა და შემფასებლების მიერ; გ) ყველა AP-ს აღწერა, მათ შორის სოციალურ-ეკონომიკური პროფილი, გენდერის მიხედვით დესაგრეგირებული მონაცემები, ეთნიკური კუთვნილება და დემოგრაფია; დ) მიწის და უძრავი ქონების ბაზრის კვლევა.
34. DMS-ის შედეგები უზრუნველყოფს ინფორმაციას შემდეგზე: (ა) ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული შენობა-ნაგებობების რაოდენობა, (ბ) შენობა-ნაგებობების საკუთრების ტიპი, გ) გამოყენებული სამშენებლო მასალების სახეები და (დ) სხვა აქტივები, როგორცაა კომუნიკაციები, და ა.შ.
35. RD განახორციელებს APS-ების სოციალურ-ეკონომიკურ კვლევას, რომელიც მოიცავს: ა) შინამეურნეობების შესახებ მონაცემებს, რომლებიც დესაგრეგირებული იქნება ასაკის, განათლების, დასაქმების, სქესის მიხედვით; (ბ) ოჯახის შემოსავლები და მისი წყაროები; გ) აქტივების ინვენტარიზაცია, მათ შორის მიწის, კულტურების, ხეების; დ) სოციალური მომსახურების ხელმისაწვდომობის შეფასება, როგორცაა სკოლები, საავადმყოფოები, ეკლესიები; (ე) გზების და სხვა კომუნიკაციების ხელმისაწვდომობის შეფასება; ვ) საერთო აუზების რესურსების ხელმისაწვდომობა; (ზ) ოჯახების მოწყვლადობის სტატუსი. აღწერის შედეგად გამოვლენილი იქნება გზის მიმდებარედ არსებული ბიზნესების და სავაჭრო ობიექტებზე

შემოსავლის დაკარგვა და ბიზნესების და მალაზიების მიერ დასაქმებული მუშების პოტენციური გადაადგილება. განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმობა სოციალურად დაუცველი ოჯახების იდენტიფიცირებას. ზემოქმედების შეფასების შედეგები იქნება ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირებისთვის კომპენსაციის მიკუთვნებისა და საარსებო საშუალებების სარეაბილიტაციო ღონისძიებების გატარების საფუძველი.

3. კონსულტაციები, მონაწილეობა და გასაჯაროება

3.2 კონსულტაციები, მონაწილეობა და ინფორმაციის გასაჯაროება

36. პროექტი ხელს შეუწყობს საჯარო კონსულტაციებს ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ ადამიანებთან და სხვა დაინტერესებულ მხარეებთან, და მნიშვნელოვან ჩართულობას რაც მოიცავს ინფორმაციის გაზიარებას და გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მონაწილეობას LARP-ის მომზადებისა და განხორციელების განმავლობაში. კონსულტაციების მიზანია: (i) ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ადამიანების მოსაზრებების გაცნობა LARP-ის მომზადებასა და განხორციელებასთან დაკავშირებით; (ii) იმის გაცნობა, თუ რა სახით და ფორმით ანიჭებენ უპირატესობას ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ადამიანები კომპენსაციის მიღებას; (iii) ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ადამიანებისგან ინფორმაციის მიღება მათი პრობლემების შესახებ და LARP-ის დაგეგმვის პროცესის გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა; და (iv) პროექტის განხორციელებაში დაყოვნებებისა და ამასთან დაკავშირებული ხარჯების თავიდან აცილება.
37. კრედიტორების პოლიტიკის მოთხოვნების შესაბამისად, ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირებთან უნდა ჩატარდეს შინაარსიანი კონსულტაციები და მათ უნდა მიეცეთ LARP-ის დაგეგმვასა და განხორციელებაში მონაწილეობის მიღების შესაძლებლობა. ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირებს ასევე დროულად და შესაბამისი ფორმით უნდა მიეწოდოთ ინფორმაცია მათი უფლებებისა და კუთვნილი კომპენსაციის, დაგეგმვის პროცესის შედეგების, აგრეთვე LARP-ის ფარგლებში საჩივრების დარეგისტრირებისა და გადაწყვეტის ძირითადი ვადებისა და პროცედურების შესახებ. საჯარო კონსულტაციები უნდა ჩატარდეს RD-ის მიერ LARP-ის მომზადების პროცესში. გარდა ამისა, RD ვალდებულია ორგანიზება გაუწიოს საჯარო საინფორმაციო შეხვედრებს, რათა უზრუნველყოს LARP-ის გასაჯაროება და შეატყობინოს ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირებს კომპენსაციისა და განსახლების პროცესთან დაკავშირებული პროცედურების შესახებ.
38. RD ვალდებულია მინიმუმ ერთი საკონსულტაციო შეხვედრა გამართოს ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირებთან LARP-ის საბოლოო სახით შემუშავებამდე და დამტკიცებამდე. საკონსულტაციო შეხვედრებისას ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ მოსახლეობას შემდეგი ინფორმაცია უნდა მიეწოდოს: პროექტის მასშტაბი, მუდმივი და დროებითი ზემოქმედების აღწერა, ძირითადი ვადები, სხვადასხვა უწყებების როლი, მონიტორინგისა და ანგარიშგების მექანიზმები, და საჩივრის განხილვის პროცედურები. ყველა საკონსულტაციო შეხვედრის ოქმი უნდა მომზადდეს და LARP-ში იქნას ჩართული.

4.2 გასაჯაროება

39. უნდა მომზადდეს საინფორმაციო ბროშურა ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული მოსახლეობისთვის გასაგებ ენაზე LARP-ის ფარგლებში გათვალისწინებული მათი უფლებებისა და კუთვნილი კომპენსაციის შესახებ, და გავრცელებული იქნას ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ მოსახლეობას შორის. საინფორმაციო ბროშურა გაეგზავნება ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ ყველა პირს და ადგილობრივ ხელისუფლებას კონსულტაციების დაწყებამდე და LARP-ის საბოლოო სახით შემუშავებამდე. LARF-ის დამტკიცების შემდეგ იგი გასაჯაროდება RD-ს ვებგვერდზე ინგლისურ და ქართულ ენებზე. ანალოგიურად, LARF-ი შეიძლება განთავსდეს კრედიტორების ვებგვერდებზე.

40. პროექტის სხვადასხვა ეტაპზე (დაგეგმვა, განხორციელება, მონიტორინგი), RD პასუხისმგებელი იქნება განახორციელოს შემდეგი ქმედებები გასაჯაროების პროცესის ფარგლებში: ა) საინფორმაციო ბროშურის გავრცელება AP-ებსა და ადგილობრივ მთავრობებს შორის; ბ) ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოებში დამტკიცებული LARP-ის ასლების ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა; გ) დამტკიცებული LARP-ის RD-სა და კრედიტორების ვებგვერდებზე განთავსება.

4.3 ქალებისა და მოწყვლადი ჯგუფების მონაწილეობა

41. კრედიტორების პოლიტიკის მოთხოვნების გათვალისწინებით, შესაბამისი ზომები გატარდება, რათა ქალებმა და სოციალურად დაუცველმა ადამიანებმა შეძლონ მონაწილეობის მიღება საკონსულტაციო შეხვედრებსა და LARP-ის დაგეგმვასთან დაკავშირებულ სხვა ღონისძიებებში.

42. LARP-ის მომზადების პროცესის ფარგლებში, სოციალურად დაუცველი და მძიმე ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული მოსახლეობის იდენტიფიცირება მოხდება აღწერისა და სოციალურ-ეკონომიკური კვლევის საშუალებით, და RD უზრუნველყოფს, რომ ისინი ინფორმირებულები იქნებიან კონსულტაციების თარიღების და ადგილების შესახებ. ჩატარდება შეხვედრები სოციალურად დაუცველ ჯგუფებთან, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს, რომ ისინი ინფორმირებულები არიან მათი უფლებების, კუთვნილი კომპენსაციის, ქონების ლეგალიზაციის პროცესში დახმარების, და აგრეთვე გასაჩივრების მექანიზმების თაობაზე. სოციალურად დაუცველ ჯგუფებთან ასევე კონსულტაციები ჩატარდება იმის შესახებ, თუ საარსებო წყაროების სტაბილიზაციისა და რეაბილიტაციის ხელშეწყობასთან დაკავშირებით რა იქნებოდა მათთვის სასურველი ვარიანტები.

4 გასაჩივრების მექანიზმი

43. როგორც კრედიტორების პოლიტიკაშია განსაზღვრული, მსესხებელი ვალდებულია პროექტის დონეზე ჩამოაყალიბოს საჩივრების განხილვის მექანიზმი (GRM). მისი ძირითადი მიზანია უზრუნველყოს პროექტის ფარგლებში ეფექტური და სისტემური მექანიზმის არსებობა შეკითხვებზე რეაგირებისთვის, რეგისტრაციაში დახმარების გაწევისთვის და ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული

მოსახლეობისგან მიღებული საჩივრების განხილვისა და მოგვარებისთვის, ასევე ძირითადი დაინტერესებული მხარეებისა და საზოგადოების მხრიდან ინფორმაციული უკუკავშირებისთვის.

44. ამ პროექტის მიზნებში შეიქმნება ორ-ინსტანციანი GRM. პირველი ინსტანცია მუნიციპალიტეტების დონეზე შეიქმნება, ხოლო მეორე ინსტანცია კი RD-ში. საჩივრებზე რეაგირების კომიტეტები (GRCE) უნდა შეიქმნას მუნიციპალურ დონეზე, როგორც პროექტის ინსტრუმენტი, რომელიც იფუნქციონირებს LARP-ის განხორციელების პერიოდის განმავლობაში. საჩივრების განმხილველი კომისია (GRCN) ჩამოყალიბდება როგორც არაფორმალური სტრუქტურა RD-ს ფარგლებში, რომელიც პასუხისმგებელია საჩივრების დარეგისტრირებაზე, განხილვაზე და გადაწყვეტაზე.

45. GRCN-ი შეიქმნება საავტომობილო გზების დეპარტამენტის უფროსის ბრძანებით, როგორც მუდმივმოქმედი არაფორმალური სტრუქტურა, რომელშიც წარმოდგენილია დეპარტამენტის შესაბამისი თანამშრომლები, რომლებიც საჩივრების განხილვაზე იქნებიან პასუხისმგებელი. GRCN-ის შემადგენლობაში შევლენ RD-ის, უსაფრთხოების განყოფილებების, იურიდიული სამსახურის და სხვა შესაბამისი დეპარტამენტის წარმომადგენლები. GRCN ჩართული იქნება საჩივრების მოგვარების მეორე ეტაპზე. RD-ის მიერ გამოცემულ ბრძანებაში განსაზღვრული იქნება, რომ GRCN-ის შემადგენლობაში საჭიროების შესაბამისად, შევლენ ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების და არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლები, აუდიტორები, AP-ები და სხვა პირების ან ორგანიზაციების წარმომადგენლები.

46. GRCE არის პროექტის ფარგლებში შექმნილი არაფორმალური მექანიზმი, რომელიც პასუხისმგებელია საჩივრების განხილვაზე პირველ ეტაპზე. ეს არაფორმალური ორგანო შეიქმნება თითოეულ მუნიციპალიტეტში. GRCE-ის შემადგენლობაში შევლენ მუნიციპალური მიწის შესყიდვის ჯგუფების წარმომადგენლები, განსახლების გუნდები, და ადგილობრივი თემების წარმომადგენლები. მუნიციპალური მიწის შესყიდვის ჯგუფების და RD-ს წარმომადგენლები კოორდინაციას გაუწევენ GRCE-ს ფორმირებასა და ფუნქციონირებას. გარდა ამისა, GRCE-ს შემადგენლობაში შევა სოფლის რწმუნებული, ან მისი წარმომადგენელი, AP-ების წარმომადგენლები, ქალი AP-ები, და შესაბამის ადგილობრივ არასამთავრობო ორგანიზაციები, რათა მოხდეს დაზარალებული თემების მოსაზრებების გათვალისწინება და მონაწილეობითი გადაწყვეტილების მიღების პროცესის უზრუნველსაყოფად.

ცხრილი 8.1 საჩივრების გადაწყვეტის პროცესი

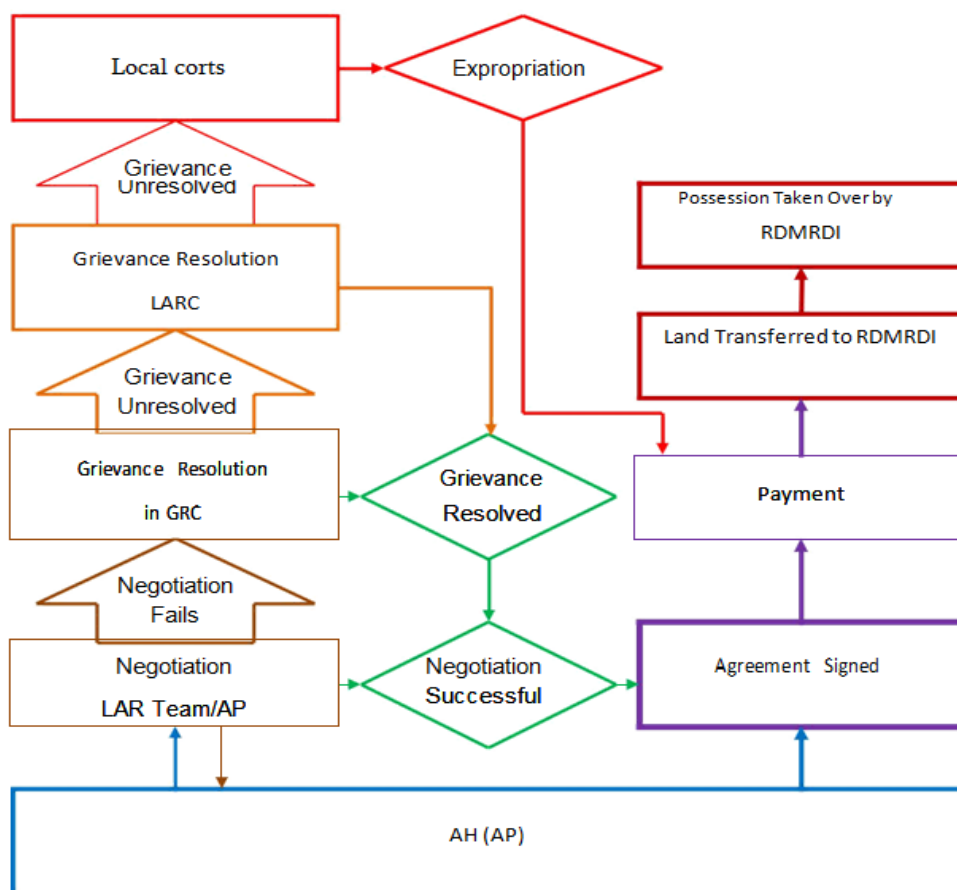
ეტაპები	პროცესი
1-ლი ეტაპი	საჩივარი არაფორმალურად განიხილება სოფლის დონეზე საჩივრების განხილვის კომიტეტში, რომელიც მიმართავს ყველა საჭირო ზომას საკამათო საკითხის მოსაგვარებლად.
მე-2 ეტაპი	<ul style="list-style-type: none"> თუ საჩივრის გადაწყვეტა წინა დონეზე არ იქნა მიღწეული, მუნიციპალიტეტის დონის LAR-ის წარმომადგენელი დაეხმარება ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ მოსარჩელეს ოფიციალური საჩივრის შეტანაში მუნიციპალიტეტის დონეზე არსებულ შესაბამის GRCE-ში. საჩივარი

ეტაპები	პროცესი
	<p>მხარდაჭერილი უნდა იყოს შესაბამისი დოკუმენტაციით.</p> <ul style="list-style-type: none"> GRCE-ის წევრი მდივანი შეისწავლის საჩივარს და მოამზადებს საქმის მასალებს GCE-ს მიერ განსახილველად და გადაწყვეტილების მისაღებად. GRCE-ის წევრი მდივანის მიერ მომჩივანთან კონსულტაციების შედეგად განსაზღვრულ დღეს გაიმართება GRCE-ს მიერ საქმის განხილვა. მოსმენის დღეს მომჩივანი გამოცხადდება GRCE-ს მიერ მისი საჩივრის განხილვაზე სოფლის ოფისში, და წარადგენს მტკიცებულებებს თავისი პრეტენზიის მხარდასაჭერად. წევრი მდივანი ჩაინიშნავს მომჩივანის განცხადებებს და უზრუნველყოფს ყველა პროცედურის დოკუმენტირებას. მიღებულ გადაწყვეტილებას ხელს აწერენ კრების მოწვევაზე პასუხისმგებელი პირი და GRCE-ს წევრები. საქმის ჩანაწერი ეცნობება მომჩივანს სოფლის დონეზე არსებული LAR-ის ჯგუფის მიერ. <p>ამ ეტაპზე საჩივრის განხილვა 4 კვირის ვადაში დასრულდება.</p>
მე-3 ეტაპი	<p>თუ მომჩივანი ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირი არ კმაყოფილდება GRCE-ს მიერ მუნიციპალიტეტის დონეზე მიღებული გადაწყვეტილებით, შემდეგი საფეხურია საჩივრის წარდგენა ეროვნულ დონეზე რეგიონალური განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს საგზაო დეპარტამენტის განსახლების განყოფილებასთან არსებულ საჩივრების განმხილველ კომისიაში (GRCN) GRCE -ს მიერ გადაწყვეტილების მიღებიდან 2 კვირის ვადაში. მომჩივანმა უნდა წარადგინოს თავისი საჩივრის მხარდაჭერილი დოკუმენტები. GRCN განიხილავს GRCE-ს მოსმენების ჩანაწერებს, და შეატყობინებს თავის გადაწყვეტილებას მომჩივანს საჩივრის მიღებიდან ოთხი კვირის განმავლობაში.</p>
მე-4 ეტაპი	<p>თუ მომჩივანი ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირი არ კმაყოფილდება საგზაო დეპარტამენტის საბოლოო გადაწყვეტილებით, მას შეუძლია მიმართოს შესაბამის სასამართლოს (რაიონული სასამართლო).</p>

5.2 GRM-თან დაკავშირებული ჩანაწერები და დოკუმენტაცია.

51. RD პასუხისმგებელია პროექტის განხორციელების მთელი პერიოდის განმავლობაში აწარმოოს ყველა საჩივრის რეესტრი და მონაცემთა ბაზა, მათ შორის, უზრუნველყოს საჩივრის სტატუსის და საჩივრების გადაწყვეტის შესახებ ინფორმაციის განახლება და მითითება. საჩივრების შესახებ ინფორმაცია წარდგენილი იქნება ADB-სა და EBRD-სთვის რეგულარული მონიტორინგის ანგარიშების მეშვეობით. ქვემოთ მოყვანილ დიაგრამაზე 5.1 ასახულია საჩივრების განხილვისა და გადაწყვეტის ორგანიზაციული სტრუქტურა.

დიაგრამა 8.1 საჩივრების განხილვის ორგანიზაციული სტრუქტურა

5 ინსტიტუციონალური ჩარჩო და განხორციელება

5.1 საქართველოს საავტომობილო გზების დეპარტამენტი

52. საავტომობილო გზების დეპარტამენტი პასუხისმგებელია პროექტის გეგმის შემუშავებაზე, მიწის შეძენასა და განსახლებაზე, მშენებლობაზე, და მშენებლობის მონიტორინგსა და პროექტის ზედამხედველობაზე. ეს ასევე მოიცავს მიწის შესყიდვის დაფინანსებას, მიწის შესყიდვის და განსახლების განხორციელებას, და უწყებათაშორის კოორდინაციას. საავტომობილო გზების დეპარტამენტის დაქვემდებარებაში არსებულ მიწის შესყიდვისა და განსახლების კომისიას (LARC) აქვს უფლებამოსილება მიწის შესყიდვისა და განსახლების ყველა საკითხზე საბოლოო გადაწყვეტილება მიიღოს და განახორციელოს მასთან დაკავშირებული ქმედებები. კომისია განახორციელებს მიწის შესყიდვისა და განსახლების გეგმის შესრულებაზე ზედამხედველობას და მონიტორინგს, რათა უზრუნველყოფილი იყოს ყველა ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირისთვის ჯეროვანი კომპენსაციის გადახდა და შემარბილებელი ღონისძიებების გატარება. ის ასევე

უფლებამოსილია მიიღოს გადაწყვეტილება საჩივრებთან დაკავშირებით, რომელთა მოგვარება რეგიონალურ დონეზე ვერ მოხერხდა.

5.2 ევრაზიის სატრანსპორტო კორიდორის საინვესტიციო ცენტრი

53. ევრაზიის სატრანსპორტო კორიდორის საინვესტიციო ცენტრი (ETCIC) საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სტატუსით დაარსდა 2000 წლის აპრილში. ETCIC უზრუნველყოფს ADB-ს პროექტების ფინანსურ მართვას, და იღებს დაფინანსებას უშუალოდ საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსგან პროექტის ანგარიშზე. იგი პასუხისმგებელია კომპენსაციის გამოყოფაზე ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირებისთვის.

5.3 ადგილობრივი სასამართლოს LAR გუნდი

54. ადგილობრივი სასამართლოს LAR გუნდი დახმარებას გაუწევს ცენტრალურ LARC-ს და ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირებს ლეგალიზებადი მიწების დაკანონებაში. პროცედურა შემდეგს გულისხმობს:

- მიწის ნაკვეთის შესყიდვის შეთავაზება გაკეთებული იქნება საავტომობილო გზების დეპარტამენტის LARC-ის გადაწყვეტილების და LARP-ის ფასების შესაბამისად.
- თუ ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირი თანახმა იქნება მისი მიწის შესყიდვაზე, იგი ხელმოწერით დაადასტურებს გაყიდვის/შესყიდვის ხელშეკრულებას, რომელიც საჯარო რეესტრში დარეგისტრირდება. ეს შეთანხმება წარმოადგენს საფუძველს კომპენსაციის გადახდის პროცესის წამოწყებისა და განხორციელებისთვის.
- თუ LAR-ის გუნდს და ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირს შორის შეთანხმება არ იქნება მიღწეული, ეს უკანასკნელი შეატყობინებს ამის თაობაზე LARC-ს, რომელიც მიიღებს გადაწყვეტილებას ექსპროპრიაციის პროცესის წამოწყების თაობაზე.

5.4 ადგილობრივი თვითმმართველობა

55. ადგილობრივ მმართველობა პასუხისმგებელია მრჩეველი კონსულტანტების მიერ ჩატარებული გამოკითხვების და შეფასებების დადასტურებაზე. საავტომობილო გზების დეპარტამენტი ჩამოაყალიბებს რაიონული დონის განსახლების და მიწის შესყიდვის (LAR) ჯგუფებს, რომელთაც მიემარტებთ რწმუნებულები აღნიშნული რაიონული მმართველობიდან (რაიონული საკრებულო, გამგებელი), და ასევე თითოეული დაზარალებული სოფლის/თემის მმართველობის წარმომადგენელი (ყველა ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული სოფლის/თემის წარმომადგენლები).

5.5 მიწის რეგისტრაციის ორგანიზაციები

56. ამ ნაწილში აღწერილია კერძო საკუთრებაში არსებული მიწის ნაკვეთების ლეგალიზაციის პროცესში სხვადასხვა დონეზე მონაწილე უწყებები.

5.6 თემის გამგეობა

57. სოფლის დონეზე გამგეობა არის თვითმმართველობის აღმასრულებელი შტო, რომლის სათავეშიც არის გამგებელი, რომელსაც უმნიშვნელოვანესი როლი ეკისრება მიწის ნაკვეთების დაკანონებასა და რეგისტრაციის პროცესში. კერძოდ, იგი პასუხისმგებელია შემდეგზე:

- ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული მიწის ფართობების მფლობელობის და მიწის ფართობის პარამეტრების დადასტურებაზე, და საკადასტრო გეგმებისა და სხვა საჭირო მონაცემების დამტკიცებაზე, რომლებიც მომზადებულია მიწის დაკანონებისთვის.
- დაკავებული მიწის ნაკვეთის დეტალების დაადგინა და მისი გამოყენების გადამოწმება, და შემდეგ ამ საკითხის შემდგომი განხილვისთვის საკუთრების უფლების რეგისტრაციის სააღრიცხვო კომისიისთვის (PRRC) გადაცემა.

5.7 საკრებულო

58. საკრებულო არის თვითმმართველობის წარმომადგენლობითი ორგანო რაიონულ და სოფლის დონეზე. იგი დახმარებას უწევს საკუთრების უფლების აღიარების კომისიას არამართლობიერი მესაკუთრეების განცხადებების ავტორიზაციის პროცესში.

5.8 საკუთრების უფლების აღიარების კომისია

59. 2007 წელს საქართველოს მთავრობამ ჩამოაყალიბა საკუთრების უფლების აღიარების კომისია (PRRC) რაიონულ დონეზე, არამართლობიერი მიწის მფლობელებისათვის საკუთრების უფლების მინიჭებისათვის. ამ კომისიის ძირითადი მისია არის მიწაზე საკუთრების უფლების აღიარებისათვის წარმოდგენილი დოკუმენტაციის შემოწმება და სათანადო დასკვნის გაცემა საჯარო რეესტრში რეგისტრაციისათვის. კომისია ამოწმებს მხოლოდ იმ პირთა განცხადებებს, რომლებსაც არ აქვთ გავლილი რეგისტრაცია, მაგრამ ფლობენ საცხოვრებელ მიწას ან სასოფლო-სამეურნეო ნაკვეთს საცხოვრებელი მიწის მიმდებარედ („არამართლობიერი მფლობელები“, საქართველოს ნორმატიული აქტების განმარტების მიხედვით).

60. NAPR იყენებს ადგილობრივ არქივს საკუთრების დამადასტურებელ დოკუმენტაციის და მიწის იმ პირების მიერ ფიზიკური მფლობელობის მართლობიერების გადამოწმებისათვის, რომლებიც საკუთრების რეგისტრაციაში არიან დაინტერესებული, როგორც კანონიერი მფლობელები, იმ შემთხვევაში, თუ მესაკუთრეს არ გააჩნია საჭირო დოკუმენტები, რათა დაამტკიცოს მიმდებარე ნაკვეთზე საკუთრების უფლება, ან თუ ნაკვეთთან დაკავშირებით რაიმე ეჭვები არსებობს.

5.9 სამშენებლო სამუშაოების კონტრაქტორი

61. საავტომობილო გზების დეპარტამენტის მიერ დანიშნული სამშენებლო სამუშაოების კონტრაქტორი უზრუნველყოფს მშენებლობას და შესაბამისად პასუხისმგებელია მიმდინარე მშენებლობის შედეგად გამოწვეული ზემოქმედების შერბილების შედეგებზე. სამშენებლო სამუშაოების მონიტორინგი ჩატარდება RDMRDI-ს მიერ, რათა აღნიშნული სამუშაოები ჩატარდეს დროებით შემარბილებელ ღონისძიებებთან დაკავშირებული მოთხოვნების შესაბამისად.

5.10 კონსულტანტები და აუდიტორები

62. პროექტის კონსულტანტი: RDMRDI-ს LARP-ის მომზადებაში დახმარებას გაუწევს პროექტის კონსულტანტი. პროექტის კონსულტანტს ჰყავს სოციალური განვითარების და განსახლების საერთაშორისო სპეციალისტი და განსახლების/სოციალური ადგილობრივი სპეციალისტი მიწის შესყიდვისა და განსახლების გეგმის სრულყოფისათვის თითოეულ სამშენებლო ეტაპზე. პროექტის კონსულტანტს დაქირავებული ჰყავს დამოუკიდებელი კვლევისა და აუდიტის სააგენტო მიწის შესყიდვის, განსახლების კვლევის და ასევე დოკუმენტაციისათვის, რომელიც მოიცავს აღწერას,

სოციო-ეკონომიკურ გამოკითხვას, დანაკარგის ინვენტარიზაციას და ასევე მიწის შეფასებისა და აქტივების ჩანაცვლების ღირებულების დასადგენად.

5.11 საქართველოს სასამართლოები

63. საქართველოს სასამართლო არის მიწის შესყიდვისა და განსახლების გეგმის განხორციელებასთან დაკავშირებული დავებისა და საკითხების გადაჭრის საბოლოო ინსტანცია. თუ საავტომობილო გზების დეპარტამენტსა და ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირს შორის ვერ შედგება შეთანხმება კერძო საკუთრების შეძენის თაობაზე, საავტომობილო გზების დეპარტამენტი მიმართავს სასამართლოს მიწის ჩამორთმევის მოთხოვნით. მხოლოდ სასამართლოს შეუძლია ექსპროპრიაციის უფლების გაცემა.

5.12 ფინანსთა სამინისტრო

64. მიწის შესყიდვისა და განსახლების გეგმისა და შესყიდვების და კომპენსაციების სქემის განხორციელებისათვის საჭირო ბიუჯეტით საავტომობილო გზების დეპარტამენტს უზრუნველყოფს ფინანსთა სამინისტრო, მისი ოფიციალური დასტურის საფუძველზე. აღნიშნული ბიუჯეტი დაირიცხება ETCIC-ის ანგარიშზე, რომელიც წარმოადგენს პროექტის ფინანსური მართვაზე პასუხისმგებელ სააგენტოს.

5.13 იუსტიციის სამინისტრო

65. იუსტიციის სამინისტრო პასუხისმგებელია მიწის საკუთრებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე. სამინისტროს დაქვემდებარებაში არსებული საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტო (NAPR) პასუხისმგებელია მიწის საკუთრების რეგისტრაციაზე და მიწის შესყიდვის შეთანხმების საფუძველზე მის გადაცემაზე მიწის მფლობელიდან საავტომობილო გზების დეპარტამენტისთვის.

5.14 საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო

66. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო (MOESD) გამოსცემს განკარგულებას, რომელიც ადასტურებს ექსპროპრიაციის აუცილებლობას და საავტომობილო გზების დეპარტამენტს მიანიჭებს ექსპროპრიაციის უფლებას.

5.15 ADB და EBRD

67. ADB და EBRD განიხილავს მიწის შესყიდვისა და განსახლების გეგმას და გარე და შიდა მონიტორინგის ანგარიშებს და უზრუნველყოფს დასტურს კონტრაქტის გაფორმებასთან და სამშენებლო სამუშაოების დაწყებასთან დაკავშირებით.

5.16 მონიტორინგის სააგენტო

68. საავტომობილო გზების დეპარტამენტი განსაზღვრავს დამოუკიდებელ გარე მონიტორინგის სააგენტოს (EMA) გარე მონიტორინგისა და მიწის შესყიდვისა და განსახლების გეგმის განხორციელების ფაქტობრივი შეფასების მიზნით. გარე მონიტორინგი მოიცავს LARP განხორციელების ყველა ასპექტს.

6 მონიტორინგი და შეფასება

69. მონიტორინგის ძირითად მიზანს წარმოადგენს რეგულარული ანგარიშგება LARP-ის იმპლემენტაციასთან დაკავშირებით, და ადრეულ ეტაპზე იმ მიზეზების იდენტიფიცირება, რომელთა გამო ფერხდება LARP-ის ეფექტური განხორციელება. მონიტორინგი უაღრესად მნიშვნელოვანია, რადგან LARP-ის ეფექტურად განხორციელება ხშირად დამოკიდებულია სამშენებლო სამუშაოების ჩატარებასთან, რომლებიც შეიძლება დაყოვნებული იქნეს მიწის შესყიდვის, კომპენსაციის გადახდის და განსახლების საჭიროების გამო. დაყოვნების გამომწვევი მიზეზების დროული იდენტიფიკაცია საშუალებას მისცემს RD-ს შესაბამისი ცვლილებები შეიტანოს LARP-ის განხორციელებაში და დაგეგმოს გამოსწორებაზე მიმართული ზომები. A კატეგორიის პროექტებთან მიმართებაში RD განახორციელებს შემდეგს: (ა) შიდა მონიტორინგის განხორციელება ნახევრ წელიწადში ერთხელ; და (ბ) გარე მონიტორინგის ჩატარებას გარე (დამოუკიდებელი) განსახლების მონიტორის მიერ.

6.1 შიდა მონიტორინგი

70. შიდა მონიტორინგი ჩატარდება რუტინულად RD-ს მიერ ან ზედამხედველობის კონსულტანტის მხარდაჭერით. შედეგები ეცნობება ADB-ს და EBRD-ს ნახევარწლიური სოციალური დაცვის მონიტორინგის ანგარიშების მეშვეობით. კონკრეტული მონიტორინგის კრიტერიუმები დაკავშირებული იქნება პროცესთან და უშუალო მიღწევებსა და შედეგებთან, და მოიცავს შემდეგს: ა) საინფორმაციო კამპანიის განხორციელების ვადებს, ინფორმაციის ხარისხისა და საკონსულტაციო შეხვედრებს AP-ებთან; (ბ) მიწის შესყიდვას და მიწათსარგებლობის გადასახდელების სტატუსს; გ) კომპენსაციას ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული შენობა-ნაგებობებისთვის და სხვა აქტივებისთვის; დ) AP-ების განსახლებას; ე) შემოსავლის დაკარგვის კომპენსაციას; ვ) ჩასანაცვლებელი მიწის ნაკვეთების შერჩევას და განაწილებს; ზ) ინფორმაციის შეტანილი საჩივრების და მათი მოგვარების შესახებ; (თ) შემოსავლის აღდგენის ღონისძიებებს; და (ი) შემოსავლის აღდგენის სამუშაოების და კომპენსაციის შედეგები, რითაც მოხდა საარსებო წყაროების აღდგენა და იმ ხარვეზების გამოვლენა, რომელთაც ზემოქმედება იქონიეს საარსებო წყაროებზე და ვერ მოხდა მათი სათანადო აღდგენა.

71. ზემოთ მოყვანილი ინფორმაცია შეგროვებული იქნება RD-ს მიერ შემდეგი ინსტრუმენტების მეშვეობით: ა) ზემოქმედების ქვეშ მყოფი ყველა პირის აღწერის შედეგების განხილვა; (ბ) ზემოქმედების ქვეშ მყოფ პირებთან კონსულტაციების და არაფორმალური გამოკითხვის ჩატარება; (გ) საკითხების საფუძვლიანი შესწავლა; (დ) ზემოქმედების ქვეშ მყოფ პირების შერჩევითი გამოკითხვა; (ე) ძირითადი ინფორმაციის წყაროების გამოკითხვა; (ვ) საჯარო შეხვედრები.

6.2 გარეშე მონიტორინგი

72. გარეშე მონიტორინგის ფუნქციას განსახლების დამოუკიდებელი მონიტორი შეასრულებს, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება გარეშე მონიტორინგზე და LARP-ის დასრულების ანგარიშის მომზადებაზე. გარე მონიტორინგი განხორციელდება განსახლების სამოქმედო გეგმის

განხორციელების პარალელურად და სრულდება მას შემდეგ, რაც განსახლების სამოქმედო გეგმა იქნება სრულად განხორციელებული, და მომზადდება შესაბამისობის ანგარიში. თუ LARP-ი საარსებო წყაროების აღდგენის პროგრამას მოიცავს, რომლის განხორციელებას შეიძლება უფრო ხანგრძლივი პერიოდი დასჭირდეს, მაშინ დასრულების ანგარიშმა უნდა დაადასტუროს, რომ საარსებო წყაროს აღდგენის ღონისძიებების გატარება და განხორციელება მიმდინარეობს.

73. განსახლების დამოუკიდებელი მონიტორის მიერ მომზადებული დასრულების ანგარიშში შემდეგი საკითხები იქნება ასახული: (ა) კომპენსაციის განხორციელების გზების შეფასება LARP-ის დებულებების შესაბამისად; (ბ) იმის გადამოწმება, მიიღო თუ არა ყველა ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულმა პირმა განსახლების სამოქმედო გეგმით გათვალისწინებული კომპენსაცია; (გ) საჩივრების და მიღებული გადაწყვეტილებების განხილვა; (დ) ზემოქმედების ქვეშ მყოფი პირებისთვის რეაბილიტაციის პროგრამის შეფასება; (ე) ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირების კმაყოფილების დონის შეფასება; (ვ) რჩევების მიწოდება გამოსწორებაზე მიმართულ გეგმასთან დაკავშირებით და მიღებული გამოცდილების შეფასება და სხვა პროექტებისთვის გამოყენება; (ზ) განსახლების პოლიტიკის განხორციელების ზოგადი შეფასება და ADB-ს და EBRD-სთვის რეკომენდაციების მიწოდება სამშენებლო სამუშაოების დაწყებასთან დაკავშირებით დასტურის გაცემის თაობაზე.

7 ბიუჯეტი და დაფინანსება

74. საქართველოს მთავრობა და RD პასუხისმგებელი იქნებიან LARP-ის მომზადებასა და განხორციელებაზე, მიწის შესყიდვასთან დაკავშირებულ ყველა დანახარჯებზე, დანაკარგების კომპენსაციაზე, შეთანხმებისა და რეგისტრაციის ხარჯებზე, ახალი იჯარის გამოყოფაზე და საჩივრების გადაწყვეტაზე.

75. LARP შეიცავს ცალკე თავს ბიუჯეტის შესახებ, სადაც განსაზღვრულია (ა) ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ყველა აქტივების კომპენსაციის განაკვეთები; ბ) კომპენსაციისა და შეღავათების გამოთვლისთვის გამოყენებული შეფასების მეთოდოლოგია; (გ) LARP-ის ყველა ხარჯებთან დაკავშირებული სავარაუდო ხარჯთაღრიცხვა, მათ შორის ზედნადები და გაუთვალისწინებელი ხარჯები; (დ) საქართველოს მთავრობა და RD-ს ვალდებულება უზრუნველყონ LARP-ის განხორციელებისათვის აუცილებელი ბიუჯეტის დროული გამოყოფა.

დანართი 1. LARP-ის ნიმუშის მონახაზი

A. შემაჯამებელი შინაარსი

მოცემულ ნაწილში ასახულია ქვეპროექტის მოცულობასთან, კვლევების ძირითად დასკვნებთან, კომპენსაციასთან და რეკომენდებულ ქმედებებთან დაკავშირებული მოკლე შეჯამება.

B. პროექტის აღწერა

ამ ნაწილში ზოგადი მოცემულია პროექტის ზოგადი აღწერა, განხილულია პროექტის კომპონენტები, რომლებიც იწვევენ მიწის შეძენას, არანებაყოფლობით განსახლებას, ან ორივეს, და იდენტიფიცირებულია პროექტის ტერიტორია. იგი ასევე მოიცავს ალტერნატივების აღწერას, რომლებიც განხილული იქნა განსახლების თავიდან აცილების ან მინიმუმამდე შემცირების მიზნით. შეიტანეთ ცხრილი რაოდენობრივი მონაცემებით, და მიუთითეთ საბოლოო გადაწყვეტილების დასაბუთება.

C. მიწის შესყიდვისა და განსახლების მასშტაბი

მოცემულ ნაწილში:

1. განხილულია პროექტის პოტენციურ ზემოქმედება, და იგი შეიცავს რუკებს, სადაც ასახულია ის ზონები ან უბნები, რომლებზეც პროექტის კომპონენტები ან ღონისძიებები მოახდენენ ზემოქმედებას.
2. აღწერილია მიწის შესყიდვის მასშტაბი (ჩართეთ რუკები) და განმარტებულია, თუ რატომ არის აუცილებელი მიწის შესყიდვა ძირითადი საინვესტიციო პროექტი მიზნებში;
3. შეჯამებულია ძირითადი ზემოქმედება აქტივებისა და განსახლების ქვეშ მოქცეული პირების კონტექსტში;
4. ასახულია დეტალები შესასყიდ საერთო ქონებასთან დაკავშირებით.

D. სოციო-ეკონომიკური ინფორმაცია და პროფილი

ამ ნაწილში განსაზღვრულია სოციალური ზემოქმედების შეფასების შედეგები, აღწერის კვლევა და სხვა კვლევები, რომლებშიც ინფორმაცია და მონაცემები დესაგრეგირებულია გენდერული, დაუცველობისა და სხვა სოციალური ჯგუფების მიხედვით, რაც ასევე მოიცავს შემდეგის განხორციელებას:

- ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ადამიანებისა და თემების განსაზღვრა, იდენტიფიცირება და აღწერა;
- მიწის და აქტივების ადამიანებსა და თემებზე სავარაუდო ზემოქმედების აღწერა სოციალური, კულტურული და ეკონომიკური პარამეტრების გათვალისწინებით;
- პროექტის ზეგავლენის განხილვა ღარიბ, მკვიდრ მოსახლეობაზე და/ან ეთნიკურ უმცირესობებზე და სხვა მოწყვლად ჯგუფებზე;
- გენდერული და განსახლების ზემოქმედების გამოვლენა, და ქალების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის, მათზე ზემოქმედების, და საჭიროებების და პრიორიტეტების იდენტიფიცირება.

E. ინფორმაციის გამჟღავნება, კონსულტაციები და მონაწილეობა

მოცემულ ნაწილში ასახულია:

- პროექტის დაინტერესებულ მხარეების, განსაკუთრებით პირველადი დაინტერესებულ მხარეების იდენტიფიცირება;
- პროექტის ციკლის სხვადასხვა ეტაპზე გამოყენებული კონსულტაციებისა და მონაწილეობის მექანიზმების აღწერა;
- პროექტის დიზაინისა და დაინტერესებული მხარეების ჩართვის ღონისძიებების მოსამზადებელ ეტაპზე პროექტთან და განსახლებასთან დაკავშირებული ინფორმაციის გავრცელების მიზნით განხორციელებული აქტივობების აღწერა;
- ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ ადამიანებთან (მასპინძელი თემების ჩათვლით) კონსულტაციების შედეგების აღწერა და იმის განხილვა, თუ რამდენად იყო გათვალისწინებული განსახლების გეგმაში წამოჭრილი საკითხები და რეკომენდაციები;
- ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ადამიანებისთვის განსახლების გეგმის პროექტების მიწოდების დადასტურება, და შემდგომი გეგმების გასაჯაროებასთან დაკავშირებით დაგეგმილი ქმედებები;

- აღწერილია ინფორმაციის გამჟღავნებასთან დაკავშირებული ღონისძიებები (მათ შორის, ინფორმაციის სახე, რომელიც უნდა გავრცელდეს, და გავრცელების მეთოდი) და პროექტის განხორციელების პერიოდში ზემოქმედების ქვეშ მოქცეულ პირებთან კონსულტაციის პროცესი.

F. საჩივრების განხილვის მექანიზმები

ამ ნაწილში აღწერილია ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ადამიანებისგან საჩივრების მიღების და მათი მოგვარების მექანიზმები. მასში განმარტებულია, თუ რამდენად ხელმისაწვდომია ეს მექანიზმები ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ადამიანებისთვის, და რამდენად გენდერულად მგრძობიარეა ისინი.

G. სამართლებრივი ჩარჩო

მოცემულ ნაწილში:

- (ა) აღწერილია ეროვნული და ადგილობრივი კანონები და დებულებები, რომლებიც ვრცელდება პროექტზე, და განსაზღვრავენ ადგილობრივ კანონებსა და ADB-ს პოლიტიკის მოთხოვნებს შორის ხარვეზებს; ასევე, განხილულია ამ ხარვეზების აღმოფხვრის გზები;
- (ბ) აღწერილია აღმასრულებელი ორგანიზაციის ყველა სამართლებრივი და პოლიტიკურ ვალდებულებები ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირების მიმართ;
- (გ) ასახულია აქტივების, შემოსავლებისა და საარსებო საშუალებების ჩანაცვლების შეფასების და კომპენსაციის განაკვეთების გაანგარიშების პრინციპები და მეთოდოლოგია; და განსაზღვრულია კომპენსაციის და დახმარების მიღების კანდიდატების დასაშვებობის კრიტერიუმები, და ის, თუ როგორ და როდის იქნება გაცემული კომპენსაცია და გაწეული იქნება დახმარება.
- (დ) აღწერილია მიწის შესყიდვის პროცესი და ძირითად პროცედურული მოთხოვნების შესრულების გრაფიკი.

H. კუთვნილი კომპენსაცია, დახმარება და სარგებელი

მოცემულ ნაწილში:

- განსაზღვრულია განსახლებული ადამიანების კუთვნილი კომპენსაცია და მათი დასაშვებობა, და აღწერილია განსახლების დახმარების ღონისძიებები (მოიცავს კუთვნილი კომპენსაციის მატრიცას);
- განსაზღვრავს დაუცველი ჯგუფებისთვის, მათ შორის ქალებსა და სხვა კონკრეტული ჯგუფებისთვის გასაწევი დახმარება; და
- ასახულია ზემოქმედების ქვეშ მოხვედრილი ადამიანების მიერ პროექტის განხორციელების შედეგად მისაღები სარგებელი.

I. განსახლება და საცხოვრებლის შეცვლა

მოცემულ ნაწილში:

- (i) აღწერილია საცხოვრებლებისა და სხვა შენობა-ნაგებობების ჩანაცვლების თვალსაზრისით არსებული არჩევანი, მათ შორის საცხოვრებლით ჩანაცვლება, ჩანაცვლებას ფულადი კომპენსაციის სახით, და/ან პირის არჩევანის მიხედვით საცხოვრებლით ჩანაცვლება (გათვალისწინებული უნდა იქნას გენდერული ასპექტები და იდენტიფიცირებული სოციალურად დაუცველი ჯგუფების მხარდაჭერა);
- (ii) აღწერილია ალტერნატიული განსახლების ადგილები; ჩატარებული სათემო კონსულტაციები; ასახულია შერჩეული ადგილების მიზანშეწონილობის დასაბუთება, მათ შორის, ადგილმდებარეობის, გარემოსდაცვითი შეფასების დეტალები და განვითარების საჭიროებების შესახებ დეტალები;
- (iii) ასახულია უბნის მომზადებისა და გადაცემის გრაფიკი;
- (iv) აღწერილია განსახლებულ პირთა საკუთრების უფლების დაკანონებასა და მის გადაცემასთან დაკავშირებული სამართლებრივი ასპექტები;

- (v) მიმოხილულია განსახლებული პირებისთვის დახმარების გაწევა ტრანსპორტირებასა და ახალ ადგილას დამკვიდრებაში;
- (vi) აღწერილია ინფრასტრუქტურის განვითარების გეგმები; და
- (vii) განმარტებულია, თუ როგორ მოხდება მასპინძელ თემთან ინტეგრაციის ხელშეწყობა.

J. საარსებო საშუალებების აღდგენა და რეაბილიტაცია

მოცემულ ნაწილში:

1. განსაზღვრულია საარსებო საშუალებებთან დაკავშირებული რისკები და გათვალისწინებულია დესაგრეგირებული ცხრილების მომზადება დემოგრაფიულ მონაცემებსა და საარსებო წყაროებზე დაყრდნობით.
2. აღწერილია შემოსავლის აღდგენის პროგრამებს, მათ შორის, ყველა სახის საარსებო წყაროს აღდგენის რამდენიმე ვარიანტი (მაგ. სარგებლის გაზიარება, შემოსავლების გაზიარება, კაპიტალით მონაწილეობა, მდგრადობა და სოციალური დახმარება);
3. სოციალური დაცვის ზომების მიმოხილვა, მათ შორის სოციალური დაზღვევა, ან/და პროექტის სპეციალური ფონდები;
4. განსაზღვრულია სოციალურად დაუცველი ჯგუფების მხარდაჭერის სპეციალური ზომები;
5. განმარტებულია გენდერული ასპექტები; და
6. აღწერილია სასწავლო პროგრამები.

K. განსახლების ბიუჯეტი და დაფინანსების გეგმა

მოცემულ ნაწილში:

- ასახულია სასესხო პერიოდის განმავლობაში განსახლების ყველა ღონისძიების განხორციელების ბიუჯეტი, მათ შორის განსახლების ერთეულის, პერსონალის ტრენინგს, მონიტორინგსა და შეფასების, და განსახლების გეგმების მომზადების ხარჯები;
- აღწერილია სახსრების ნაკადები (წლიური განსახლების ბიუჯეტი, სადაც ასახულია საკვანძო ხარჯები კატეგორიების მიხედვით);
- ასახულია საკომპენსაციო განაკვეთებისა და სხვა ხარჯთაღრიცხვების (ფიზიკური და გაუთვალისწინებელი ხარჯების), ასევე ჩანაცვლების ხარჯების გაანგარიშებებთან დაკავშირებით დაშვებული ვარაუდების დასაბუთება;
- ასახულია ინფორმაცია განსახლების გეგმის ბიუჯეტის დაფინანსების წყაროზე.

L. ინსტიტუციონალური მოწყობა

მოცემულ ნაწილში:

- აღწერილია განსახლების გეგმით გათვალისწინებული ღონისძიებების განხორციელების ინსტიტუციონალური მოწყობა და მექანიზმები;
- ასახულია ინსტიტუციონალური შესაძლებლობების განვითარების პროგრამა, მათ შორის ტექნიკური დახმარება;
- თუ გათვალისწინებულია არასამთავრობო ორგანიზაციების და ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული პირების ორგანიზაციების ჩართულობა დაგეგმვაში და მართვაში, აღწერილია მათი როლი ამ პროცესებში;
- აღწერილია, თუ როგორ იქნებიან ჩართული ქალთა ჯგუფები განსახლების დაგეგმვასა და მართვაში.

M. განხორციელების გრაფიკი

ამ ნაწილში დეტალურადაა ასახული და ვადებში გაწერილი ძირითადი განსახლებისა და სარეაბილიტაციო სამუშაოების განხორციელების გრაფიკი. განხორციელების გრაფიკი უნდა მოიცავდეს განსახლების ქმედებების ყველა ასპექტს, რომლებიც სინქრონიზირებული უნდა იყოს

პროექტით გათვალისწინებული სამშენებლო სამუშაოების გრაფიკთან, და ეს გრაფიკი უნდა შეიცავდეს მიწის შესყიდვის პროცესს და ვადებს.

N. მონიტორინგი და ანგარიშგება

ამ ნაწილში აღწერილია განსახლების გეგმის განხორციელების მონიტორინგისა და შეფასების მექანიზმები და ვადები. აქ ასევე განსაზღვრულია ზემოქმედების ქვეშ მოქცეული ადამიანების მონაწილეობა მონიტორინგის პროცესში.